

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

**KOMENTOVANÝ PREKLAD SPOLOČENSKO-
VEDNÉHO TEXTU Z NEMECKÉHO DO SLOVENSKÉHO
JAZYKA: DUCHOVNÝ ŽIVOT ŽENY**

Bakalárska práca

Študijný program: Prekladateľstvo a tlmočníctvo, anglický jazyk a kultúra, nemecký jazyk a kultúra

Školiace pracovisko: Oddelenie translatológie

Školiteľka: Mgr. Soňa Hodáková, PhD.

Oponent: Mgr. Jozef Štefčík, PhD.

Nitra, 2011

Eva Zajacová

Čestné vyhlásenie

Čestne prehlasujem, že som celú bakalársku prácu, vrátane príloh vypracovala samostatne. Pri zadaní bakalárskej práce som bola oboznámená s predpismi, ktoré sa týkajú jej vypracovania.

V Nitre, 7.júla 2011

.....
Eva Zajacová

Pod'akovanie

Ďakujem pani Mgr. Soni Hodákovej, PhD. za čas a podnetné pokyny a rady, ktoré mi venovala, napriek tomu, že som celý letný semester strávila v zahraničí. Ďakujem aj mojej rodine, ktorá pri mne vždy stála a podporovala ma v štúdiu, hoci neraz to bolo na úkor spoločne strávených chvíľ.

Abstrakt

Zajacová, Eva: Komentovaný preklad spoločenskovedného textu do slovenského jazyka: Postavenie žien v duchovnom živote. Bakalárska práca, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta UKF, 2011

Bakalárska práca sa zameriava na preklad spoločenskovedného textu z nemeckého do slovenského jazyka. Práca má charakter komentovaného prekladu. Originál textu sa nachádza na portáli elektronickej knižnice Gutenberg a jeho autorkou je nemecká feministická spisovateľka Lily Braunová. Jadro práce tvorí preklad štvrtej kapitoly knihy. V prvej časti práce analyzujeme východiskový text, v druhej časti sa nachádza prekladateľská analýza cieľového textu. Cieľom práce je prezentovať problémy súvisiace s prekladaním textu písaného v staršej nemčine.

Kľúčové slová: východiskový text, cieľový text, prekladateľská analýza, nemecký jazyk, žena, emancipácia

Obsah

Úvod.....	7
1. Analýza východiskového textu.....	8
1.1 Charakteristika východiskového textu.....	8
1.2 Kompozícia východiskového textu.....	9
1.3 Čas v preklade.....	13
1.4 Jazyk východiskového textu.....	14
2. Prekladateľská analýza.....	15
3. Anticipácia prekladateľských problémov.....	22
4. Zhrnutie textu v slovenskom jazyku.....	23
5. Zhrnutie textu v nemeckom jazyku.....	24
6. Preklad východiskového textu.....	26
7. Analýza cieľového textu.....	40
7.1 Lexikálne osobitosti prekladu.....	42
7.2 Morfológické osobitosti prekladu.....	46
7.3 Syntaktické osobitosti prekladu.....	46
7.4 Typografické osobitosti prekladu.....	48
8. Záver.....	49
9. Literatúra a elektronické zdroje.....	50
10. Príloha: Východiskový text.....	52

Úvod

Bakalárska práca je zameraná na preklad spoločensko-vedného textu z oblasti histórie a na celkovú analýzu východiskového aj cieľového textu. Jedným z mojich najväčších koníčkov okrem cudzích jazykov a umenia je aj história, presnejšie svetové dejiny. Hodiny dejepisu na gymnáziu ma vždy vedeli zaujať, a to až natoľko, že som sa štúdiu dejín venovala aj mimo školskej lavice. Mojm prechodným domovom počas stredoškolského štúdia sa stala knižnica a potravou knihy o významných historických osobnostiach a udalostiach, ktoré sa svojim významom zapísali do dejín.

Výberom východiskového textu bakalárskej práce som sa pokúsila sprístupniť slovenským čitateľom významnú kapitolu z dejín života žien a ich emancipácie. Ďalším dôvodom, prečo som uprednostnila preklad spoločensko-vedného textu pred iným typom textu je skutočnosť, že tento typ textu mi dáva väčšie možnosti využiť vlastnú kreativitu a fantáziu, ako by bolo možné napr. pri preklade odborného textu.

Najväčším problémom, s ktorým som sa stretla pri prekladaní, bol samotný jazyk východiskového textu. Toto dielo autorka napísala v roku 1901 a preto je zrejmé, že aj nemecký jazyk, ktorý sa v tomto období používal bol odlišný ako jazyk, ktorý sa používa v súčasnom Nemecku. Pri preklade som sa snažila o to, aby vety a formulácie nezneli zastarane a nezrozumiteľne, práve naopak, novodobo a prístupnejšie pre širší okruh záujemcov o danú tematiku. Využívala som metódy, ktoré dopomohli k lepšiemu pochopeniu textu aj pre súčasnú verejnosť. Cieľom prekladu textu je aj správne pochopenie jeho obsahu, a tým získanie nových vedomostí z danej témy.

Osobne mi je ľúto, že nie je dovolené vybrať si prekladaný text bakalárskej práce z oblasti umeleckej literatúry. Vo voľnom čase sa venujem prekladu poviedok a rozprávok, ktoré ma naplňajú a môžem v nich lepšie využiť svoje danosti estetizmu a empatie, fantáziu a celkovo mám voľnejšiu ruku pri ich prekladaní. Preklad umeleckých textov ma fascinuje a myslím si, že by to mohla byť správna cesta, ktorá mi v budúcnosti prinesie profesijné uspokojenie.

V každom prípade preklad historického textu bol zaujímavou skúsenosťou, zaujal ma formou aj obsahom, obohatil moju slovnú zásobu o nové výrazy a vedomosti o nové informácie.

1. Analýza východiskového textu

1. 1 Charakteristika textu

Východiskový text je jednou z kapitol knihy *Die Frauenfrage, ihre geschichtliche Entwicklung und wirtschaftliche Seite* od nemeckej spisovateľky a podporovateľky emancipačného hnutia Lily Braunovej. Kapitola má názov *Die Stellung der Frauen im Geistesleben*. Už v predslove sa autorka zmieňuje o tom, že dielo je výsledkom jej dlhoročného štúdia problému postavenia žien v spoločnosti a ich emancipácie naprieč dejinami. Lily Braunová je aj autorkou mnohých prác a štúdií, v ktorých vo väčšine hrá hlavnú úlohu žena. Medzi jej ďalšie diela patria napr.: „*Die Frauen und die Politik*“, „*Mutterschaft : ein Sammelwerk für die Probleme des Weibes als Mutter*“, „*Die Mutterschaftsversicherung : ein Beitrag zur Frage der Fürsorge für Schwangere und Wöchnerinnen*“, „*Die Frauen und der Krieg*“, „*Frauenarbeit und Beruf*.“

Kniha sa nachádza na webovom portáli Gutenberg. Autorom geniálnej myšlienky založiť verejnú elektronickú knižnicu bol študent University of Illinois, Michael Hart. Písal sa rok 1971 a Hart veril, že počítače budú raz v budúcnosti dostupné pre každého a stanú sa tak hlavným zdrojom a uchovávateľom informácií. Zaujímavosťou je, že pri spustení projektu mal pri sebe v ruksaku *Deklaráciu nezávislosti Spojených štátov* a práve toto dielo sa stalo prvým e-textom projektu Gutenberg. Projekt nesie meno jednej z najslávnejších nemeckých a svetových osobností Johanna Gutenberga. Michael Hart chcel takto vzdať hold mužovi, ktorému sa roku 1453 podarilo vytvoriť jeden z najväčších a najvýznamnejších vynálezov dejín ľudstva- kníhtlač s pohyblivými písmenami. V roku 2006 disponoval projekt Gutenberg na svojom portáli viac ako 18 000 titulmi. Mottom projektu je „strhnúť mreže neznalosti a nevzdelanosti“ a to sa dodnes úspešne realizuje.

Text spĺňa dve hlavné úlohy: je spôsobom vyjadrenia našich myšlienok a slúži ako prostriedok komunikácie. Podľa funkcie rozoznávame tri typy textov: informatívny, expresívny a apelatívny. Funkcia môjho východiskového textu nie je na prvý pohľad zrejmá. Autorka sledovala napísaním štúdie dva ciele. Prvým cieľom je sprostredkovať informácie a poučiť čitateľa. Dielo bolo napísané v roku 1901, v čase, keď novodobá emancipácia žien dosahovala svoje najväčšie úspechy. Autorka bola takisto vášnivou členkou emancipačného hnutia, ktoré podporovala písaním diel, akým je aj táto práca.

Text nás informuje o postavení žien v minulosti, od staroveku až po novovek. Autorka podkladá tvrdenie o rovnoprávnosti žien a mužov mnohými príkladmi z histórie. Snaží sa sprostredkovať a opísať status a pôsobenie žien v minulosti zdôrazňujúc ich úspechy v literatúre, umení a vedách. Text obsahuje kvantum informácií, ktoré v čase vydania diela neboli verejnosti veľmi známe.

Ďalším cieľom autorky bolo apelovať na spoločnosť, predovšetkým na ženy. Píše o úžasných, inteligentných ženách, ktoré častokrát vyhrali nad nepriazňou osudu, nebáli sa čeliť prekážkam a s odhodlaním bojovali za svoje práva. Týmto sa usiluje vzbudiť u žien hrdosť na vlastné pohlavie, odvahu ísť si za svojím cieľom a nepoľaviť v úsilí získať lepšie postavenie v patriarchálnej spoločnosti 19. a 20. storočia.

Obsah textu je smerodajným pre určenie jeho typu. Texty, ktoré sa vyznačujú spoločnými obsahovými, funkčnými a jazykovými znakmi, patria do toho istého typu. V prípade knihy *Die Frauenfrage, ihre geschichtliche Entwicklung und wirtschaftliche Seite* hovoríme o historickom texte.

1.2 Kompozícia východiskového textu

Prekladaný text je len jednou zo štrnástich kapitol knihy *Die Frauenfrage, ihre geschichtliche Entwicklung und wirtschaftliche Seite*. Kniha má dva zväzky, pričom prvý má päť a druhý deväť kapitol. Kniha je v elektronickej podobe, vďaka projektu Gutenberg.

Každý text obsahuje tri základné zložky: autora, adresáta a zmysel textu. Kompozícia slúži na spojenie týchto troch faktorov do jednotného útvaru. Kompozíciu jazykového útvaru môžeme opísať z dvoch hľadísk: obsahového a formálneho. Obsahová stránka textu sa zaoberá výberom a usporiadaním obsahovo tematických prvkov. Ide tu vlastne o vnútornú kompozíciu. Formálna stránka sa venuje jazykovému vyjadrovaniu a ich spájaniu, tu hovoríme o vonkajšej kompozícii. Dôležitosť kompozície vysvetľuje Jozef Mistrík vo svojej Štylistike slovenského jazyka takto: „*Jazyk a kompozícia sú symbiotické zložky jazykového prejavu: nemôže existovať jedna bez druhej, ale iba jedna v druhej, jedna cez druhú.*“¹

¹ Mistrík, J.: Štylistika slovenského jazyka. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977, s. 373.

Jazykový prejav možno členiť na menšie kontextové čiastky, v horizontálnom členení rozlišujeme: zložky autorskej proveniencie ako: odsek, kapitola, exkurz, názov, úvod, prológ, epilóg, záver, atď. Kniha, z ktorej sme sa rozhodli prekladať disponuje všetkými spomenutými zložkami autorskej proveniencie. Do horizontálneho členenia patria aj citátové zložky: poznámky, vsuvky, citovaná cudzia reč.

Kniha začína klasicky nadpisom a venovaním. Autorka venovala svoje dielo synovi a manželovi. Nasleduje predhovor, obsah a nakoniec jednotlivé kapitoly. Kapitola, ktorú som sa rozhodla prekladať je z prvého zväzku, štvrtá v poradí. Forma textu je veľmi jednoduchá. Začína nadpisom, ktorý je hrubo vytlačený a väčší ako zvyšok textu. Pred nadpisom sa nachádza arabské číslo kapitoly. Úlohou nadpisu *Die Stellung der Frauen im Geistesleben* je stručne zosumarizovať obsah textu. Text je významovo rozdelený do odsekov, pričom každý z nich sa dopodrobna venuje určitej myšlienke alebo téme. Typ písma je pri základnom texte rovnaký. Celkový rozsah kapitoly je dvadsaťjeden normostrán, čo je približne 37 000 znakov, vrátane medzier.

Text však nie je rovnaký, jednoliaty. Nachádzajú sa tu pasáže, ktoré sú z významového hľadiska dôležitejšie ako iné. Hovoríme tu o tzv. odstupňovaní alebo vertikálnom členení textu. Medzi prostriedky odstupňovania textu patria: typ písma, veľkosť písma, grafické znamienka, hrubo vytlačené písmo, podčiarknuté písmo, príklady v texte vyznačené kurzívou, poznámky a odkazy na literatúru pod čiarou, citácie v úvodzovkách.

V prekladanom texte sa sporadicky objavuje aj priama reč, oddelená od ostatného textu úvodzovkami. Diela autorov (hlavne v latinskom a francúzskom znení) sú označené taktiež úvodzovkami. Za niektorými pojmami alebo menami osôb sa nachádza arabské číslo, ktoré odkazuje na vysvetlivku, uvedenú na konci originálneho textu. Z prekladateľského hľadiska, tieto odkazy nie sú veľmi dôležité a nahrádzam ich vlastným vysvetlením pre slovenskú čitateľskú verejnosť neznámych pojmov či mien.

Slohový postup je jedným z kompozičných činiteľov makrokompozície. J. Mistrík definuje a zdôrazňuje rozdiel medzi slohovým postupom a slohovým útvarom: „*Slohový*

*postup je totiž spôsob radenia, usporiadania a výstavby, no slohový útvar je ucelená jednotka, v ktorej sa tento spôsob, postup, rozvíjanie myšlienky uplatňuje.*²

Autor si vzhľadom na funkciu prejavu vyberá prvky, ktoré zásadne ovplyvnia jeho stavbu. K dispozícii má vo všeobecnosti štyri možnosti:

- Konštatovanie faktu jednoduchým oznámením alebo *informáciou*
- Sledovanie vývinu alebo procesu veci, ktoré komunikuje *rozprávaním*
- Vlastnosti vyjadruje *opisom*
- Vysvetlenie vnútorných a vonkajších vzťahov vecí *výkladom*

V odbornej literatúre poznáme teda štyri slohové postupy: informačný, rozprávací, opisný a výkladový.

Prekladaný text sa vlastnosťami a kompozíciou najviac približuje výkladovému slohovému postupu. Práve tento postup je najnáročnejší a najodlišnejší od ostatných slohových postupov. Pozornosť sa kladie na odkrytie príčinných vzťahov a súvislostí medzi javmi. „*Podstatou výkladu je explikovať, rozvádzať, vysvetľovať, objasňovať.*“³

Jozef Mistrík graficky, formou tabuľky, znázorňuje rozdiely medzi jednotlivými slohovými postupmi:⁴

² Mistrík, J.: Štylistika slovenského jazyka. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977, s. 376.

³ Mistrík, J.: Štylistika slovenského jazyka. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977, s. 381.

⁴ Tamtiež, s. 376.

	Informácia	Rozprávanie	Opis	Výklad
Kohéznosť (súdržnosť) prejavu Inkohéznosť (nesúdržnosť) prejavu	+	+	+	+
Explicatívnosť prejavu Enumeratívnosť prejavu	+	+	+	+
Komutabilnosť(zameniteľnosť) Sukcesívnosť (následnosť)	+	+	+	+
Aktualizovanosť prejavu Gnómicnosť prejavu	+	+	+	+
Subjektívnosť prejavu Objektívnosť prejavu	+	+	+	+

Podľa tabuľky sa výkladový postup vyznačuje týmito vlastnosťami: kohéznosť (súdržnosť), explicatívnosť, sukcesívnosť (následnosť) zložiek prejavu, gnómicnosť a objektívnosť.

Súdržnosť je dôležitá pre udržanie významovej štruktúry deja, v ktorej sa myšlienky nielen objavujú, ale aj rozvíjajú a transformujú. Explicatívnosť je najzákladnejšia vlastnosť výkladového slohového postupu. Hlavnou úlohou výkladu je vysvetľovať a objasňovať skutočnosti. Nadväznosť zložiek znamená, že na seba nadväzujú odseky alebo výpovede. Gnómicnosť je mimočasový a mimosituačný aspekt textu. Autor je anonymný, vo veľkej miere sa používa prítomný čas a tretia osoba singuláru alebo prvá osoba plurálu. Objektívnosť alebo neosobnosť je takisto významnou zložkou textu. Autor nám nesprostredkuje vlastné, osobné, subjektívne myšlienky a názory, ale overené fakty, ktorých pravdivosť dokazuje použitím termínov, pojmov a pádných argumentov.

Ak hovoríme o zadelení textu, máme na mysli formálne určenie jeho štruktúry. Celú knihu môžeme označiť ako štúdiu, t. j odborný článok väčšieho rozsahu.

Jednotlivé texty sa okrem slohových postupov charakterizujú pomocou funkčných jazykových štýlov. Vo všeobecnosti poznáme šesť hlavných jazykových štýlov a niekoľko sekundárnych štýlov. Medzi hlavné (primárne) štýly patrí: administratívny (kancelársky, úradnícky, administratívno-právny), hovorový, náučný (odborný),

publicistický (novinársky), umelecký (básnický) a rečnícky štýl. Medzi sekundárne štýly patrí: esejistický (uvažovací) a náboženský (religiózný) štýl.

Pri analýze textu hľadáme základné vlastnosti a znaky určitého jazykového štýlu. Analyzovaním východiskového textu sme zistili, že jeho vlastnosti sa najviac zhodujú z vlastnosťami náučného (odborného) štýlu. Medzi hlavné znaky náučného štýlu patrí pojmovosť, presnosť, zreteľnosť a odbornosť. Indikátorom štýlu je čo najpresnejšie odbornou terminológiou vyjadriť obsah. V lexike sa nachádzajú nociónálne slová, prevládajú tu jednovýznamové slová, kompozitá, prevzaté slová a vysoký index opakovania slov. Z hľadiska syntaktického sa namiesto dvojčlennej vety používa vedľajšia veta, neosobné a polovetné konštrukcie, genitívne prívlastky a iné zložité syntaktické celky.

1.3 Čas v preklade

Medzi originálom a prekladom existuje časový rozdiel. Tento časový odstup sa v teórii prekladu nazýva medzičasový faktor. *„Pojmom čas v preklade rozumieme komunikačný rozdiel, ktorý vyplýva zo skutočnosti, že originál a preklad sa nerealizovali v rovnakom historickom (kalendárnom) momente.“*⁵

Ak prekladateľ prekladá dielo svojho súčasníka, v odbornej praxi sa takýto preklad nazýva synchronný (historický čas originálu je totožný s historickým časom prekladu). V druhom prípade prekladateľ siaha po diele, nesúčasného autora. Úlohou prekladateľa je potom aktualizovať, zovšeobecňovať a sprístupniť dielo čitateľovi.

Tento spôsob prekladu sa nazýva modernizujúci preklad. Prekladateľ prekladá text so zacielením na príjemcu a usiluje sa vyhovieť jeho požiadavkám. Preklad sa od originálu odlišuje zmenou času, priestoru, reálií a hlavne zmenou jazyka. Časový rozdiel zasahuje do všetkých rovín textu, pričom najmenší dopad má na tematickú rovinu a kompozíciu diela.

Ak však hovoríme o historizujúcom preklade, máme na mysli preklad, ktorý je zacielený na text, nie na príjemcu. Prekladateľ sa môže rozhodnúť o tento druh

⁵ Popovič, A.: Teória umeleckého prekladu. Bratislava: Tatran, 1975. 176 s

prekladu, ak je presvedčený, že literárna hodnota diela je väčšia, keď sa preloží do staršej slovenčiny či iného jazyka, ktorý korešponduje s východiskovým jazykom v časovom aspekte.

V súvislosti s časom v preklade sa vynára otázka, čo všetko musí prekladateľ zachovať z pôvodného diela a čo zmeniť. Teória prekladu stanovuje isté orientačné body, podľa ktorých by sa prekladateľ mal riadiť, neponúka však konkrétne riešenia prekladateľských problémov. V tomto smere je prekladateľ jediný, ktorý sa rozhoduje o tom, akú tvár predá svojmu prekladu. „*V tomto smere je neopakovateľnosť prekladateľovho riešenia analógiou k jednorázovosti tvorivého aktu.*“⁶

Preklad môže v istých prípadoch znamenať historický prínos v literárnom vývine. V mojom prekladanom texte sme častokrát narazili na mená osobností, o ktorých nebola ani zmienka na internete. Autorka totiž vychádzala z literatúry nielen 19. ale aj 18. storočia a mnohé mená sa buď nezachovali alebo sa na ne jednoducho zabudlo.

Známe osobnosti minulosti majú obrovský podiel na formovaní našich dejín, a preto môže preklad plniť funkciu sprostredkovateľa a uchovávateľa informácií.

1.4 Jazyk východiskového textu

Osobitnú pozornosť si zaslúži jazyk originálu. Ako som už skôr spomenula, dielo bolo vydané v roku 1901.

Nie je potrebné zdôrazňovať, že jazyk, ako aj všetko ostatné, je systém, resp. veličina, ktorá sa neustále mení a je ovplyvnená spoločenským, historickým a intelektuálnym vývojom krajiny a jej obyvateľov.

„*Jazyk preto charakterizujeme ako jav všeobecný, nadindividuálny, historický a kultúrno-spoločenský.*“⁷

Z tohto dôvodu si dovoľím krátky exkurz do 19. storočia a priblížim pravidlá, ktoré sa vzťahovali na vtedajšiu ortografickú podobu nemeckého jazyka. Mnohé z oných pravidiel možno priamo nájsť v originálnom texte.

⁶ Tamtiež, s 180.

⁷ Müglová, D.: Komunikácia Tlmočenie Preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža? Bratislava: ENIGMA PUBLISHING, 2009, s. 27 ISBN 978-80-89132-82-9

V 19. storočí neexistovala žiadna norma spisovného jazyka, ktorá by platila pre celú nemeckú jazykovú oblasť. V roku 1876 sa konala prvá ortografická konferencia, ktorej závery viedli k reforme a zjednoteniu nemeckého pravopisu.

Uskutočnenie reformy v praxi bolo však veľmi náročné a neprispel k nemu ani nesúhlas ríšskeho kancelára Otta von Bismarcka. Keď v roku 1880 vyšiel slovník Konrada Dudena, v ktorom podporoval pravidlá pravopisu navrhnuté pred štyrmi rokmi, veľkou mierou tým prispel ku konečnej reforme nemeckého pravopisu platnej pre celú nemeckú jazykovú oblasť. Pravidlá pravopisu prijaté v roku 1901, viditeľné aj v origináli prekladaného textu zahŕňajú:

tt: zdvojenie spoluhlásky t v slove literatúra:

Litteratur

Th: písanie Th namiesto T sa uplatňovalo pri ôsmich pôvodne nemeckých slovách a ich odvodených tvaroch:

Thal, Thon, Thor (der und das), Thran, Thräne, thun und Thür

ß: písanie ß namiesto ss:

daß, mußte, Einfluß, schloß, veranlaßt, bewußt, erfaßte, atd'.

Ue, Ae: dvojhlásky Ue; Ae sa písali na začiatku slova namiesto Ü, Ä:

Uebersetzung, Ueberlegenheit, Uebertritt, Uebertreibung, Aemter

c: spluhláska c v niektorých slovách nahrádzala z:

Lascivität, Mäcene

2. Prekladateľská analýza

Autor textu	Lily Braunová (* 2. júl 1865, Halberstadt, † 9. august 1916, Berlín) nemecká spisovateľka a bojovníčka za práva žien. Autorka mnohých diel, ktoré oslavovali ženy čím chcela prispieť k získaniu volebného práva a k rovnoprávnemu postaveniu žien v spoločnosti
-------------	--

Názov textu	Die Stellung der Frauen im Geistesleben (Postavenie žien v duchovnom živote)
Prameň	Braun, L.: Die Frauenfrage : ihre geschichtliche Entwicklung und ihre wirtschaftliche Seite, Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1901, ISO-8859-1
Zadávatel' prekladu	Oddelenie translatológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre
Znenie zadania prekladu	Mojou úlohou bolo preložiť text z nemčiny do slovenčiny a analyzovať východiskový aj cieľový text podľa metód a techník získaných počas štúdia na univerzite
Téma prekladu	Ženy a ich duševný vývoj od staroveku po novovek
Kľúčové slová	žena, emancipácia, hnutie, utlačanie
Intencia originálu a prekladu	Hlavným účelom prekladania textov je sprostredkovanie informácií čitateľovi, ktorý neovláda jazyk textu. Len v Európe sa používajú desiatky jazykov. Môžeme povedať, že preklad odbúrava hranice nevedomosti a umožňuje tak ľuďom z iných krajín využívať veľké množstvo faktov, nových objavov a informácií ku ktorým by sa inak nikdy nedostali. Koncom 70-tych rokov sformuloval Hans J. Vermeer takzvanú teóriu skoposu. Skopos znamená cieľ alebo účel. Vermeer tvrdil, že preklad nezávisí len od originálu, ale takisto od svojho cieľa. Tento cieľ určuje sám čitateľ, jeho sociálna situácia a kultúrne zázemie. Podľa Vermeera a jeho spolupracovníčky Reissovej je prekladateľ osoba, ktorá môže zmeniť cieľ originálu rešpektujúc cieľovú kultúru. Teória skoposu zostáva významným krokom v analýze prekladateľského procesu. V istých

	<p>bodoch sme sa riadili heslom, že preklad má byť zdrojom informácií aj pre človeka, ktorý nedosiahol vysoké vzdelanie. V čase vzniku originálu bola gramotnosť ľudí na podstatne nižšej úrovni ako je to dnes. Vzdelanie chudobných žien a mužov bolo na veľmi nízkej úrovni (ak vôbec nejaké vzdelanie mali). Autorka písala text s intenciou podporiť emancipačné hnutie, ukázať mužom, že aj ona je jednou zo žien, ktoré sú rovnako inteligentné a vzdelané ako oni. Dnes žijeme v 21.storočí. Mnohé sa zmenilo k lepšiemu. Formálne majú ženy rovnaké postavenie ako muži. Často sa však stretávame s prípadmi, keď vedúce pozície podnikov a firiem patria mužom a podľa mnohých prieskumov sú to stále muži, ktorí zarábajú viac ako ženy. V tomto zmysle môžeme povedať, že emancipácia ešte neskončila. Sme si vedomí, že zmena je nutná hlavne v myslení a vyžaduje si dlhší čas. V každom prípade, naším cieľom nebolo presvedčať čitateľa o tom, že žena je rovnako inteligentná ako muž. V dnešnej modernej spoločnosti je to už samozrejmé.</p>
Potenciálny adresát cieľového textu	<p>Orientujeme sa hlavne na čitateľa s cieľom informovať a vysvetľovať pomery v minulosti. Naším adresátom je človek vzdelaný, nie však nutne vysoko vzdelaný, ktorý sa aktívne zaujíma o históriu alebo emancipáciu. Myslíme si, že preklad je určený viac pre ženy ako pre mužov. V mnohých knihách nachádzame hlavne mená slávnych mužov: Alexander Veľký, Cézar, Napoleon a mnoho ďalších. Je osviežujúce a zaujímavé nájsť konečne v tej spleti mužských mien aj pár žien, ktoré dokázali, napriek ťažkej dobe a podmienkam, v ktorých žili, dosiahnuť</p>

	významné úspechy na poli literatúry, umenia a vied.
Typ textu	<p>Prekladaný text je informačno-apelatívny text. Nachádza sa tu obrovské množstvo informácií a faktov, ktorými nám autorka sprostredkuje nové poznatky. Takisto sa textom snaží podporiť a povzbudiť ženy v boji proti spoločnosti, v ktorej má hlavné slovo muž. Spomína desiatky slávnych žien, ktoré sa búrili proti tvrdeniu, že žena je podriadená mužovi a nemá intelektuálne ani duševné schopnosti presadiť sa v spoločnosti. Na lepšie priblíženie rôznych typov textov uvádzam typológiu textov Kathariny Reissovej. Texty ako dynamické veličiny sa delia na tri primárne typy:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <u>Primárne informatívne texty</u>- hlavnou funkciou je sprostredkovať informácie, miera interpretácie je nulová (učebnica, odborný článok, návod na použitie, obchodná korešpondencia, literatúra faktu) 2. <u>Primárne operatívne (apelatívne texty)</u>- hlavnou funkciou je apelovať na adresáta, inšpirovať ho, donútiť a povzbudiť ho k činu (reklama, oznámenie) 3. <u>Primárne expresívne texty</u>- hlavnou funkciou je urobiť dojem na adresáta či už formou alebo obsahom (próza, divadlo, titulky, dabing, lyrika, komiks)
Forma prekladu	Podľa Christiny Nordovej existujú dve formy prekladu: dokumentárny a inštrumentálny. Pri dokumentárnom preklade sa zachovávajú aspekty východiskového textu a to až do takej miery, že čitateľ cíti prítomnosť cudzích prvkov a vie, že číta preklad, nie originálny text. V súčasnosti sa takýmto

	<p>doslovným prekladom snažíme vyvarovať a využívame obe formy s dôrazom na inštrumentálny preklad. Z dokumentárneho prekladu sa tu zachováva forma textu a prípadne aj výrazy, na ktoré v cieľovom jazyku neexistujú prislúchajúce ekvivalenty. Pri inštrumentálnom preklade sa prekladateľ len inšpiruje originálnym textom, prekladá jednotlivé myšlienky. Preklad sa stáva inštrumentom (nástrojom) medzikultúrnej komunikácie. Čitateľ si nie je vedomý, že číta preklad.</p> <p>Prekladaný text je teda zmesou inštrumentálnej a dokumentárnej formy prekladu, pričom sa pozornosť kladie na obsahovú stránku prekladu, teda na preklad myšlienok, cieľovú kultúru a presupozíciu čitateľa.</p>
<p>Vzťah medzi originálom a prekladom</p>	<p>Pri porovnaní prekladu a originálu je zrejmé, že v preklade sa nachádzajú vysvetlivky, ktoré slúžia pre lepšie pochopenie obsahu diela vzhľadom na slovenské laické publikum. Z môjho pohľadu bolo dôležitou nevyhnutnosťou sprístupniť text aj ľuďom, ktorí nemajú nadpriemerné znalosti z oblasti dejín alebo z oblasti náboženskej a historickej terminológie. Snažila som sa zachovať hlavné funkcie textu, teda sprostredkovanie informácií a apelatívnosť, spôsobom, ktorý nenaruša pochopenie textu cieľovou skupinou.</p>
<p>Kultúrne špecifiká</p>	<p>Text sa zaoberá témou, ktorá si vyžaduje veľké znalosti v danej oblasti. Využíva mnohé termíny a slovné spojenia, ktoré sa neobjavujú v bežnej reči. Niektoré výrazy a hlavne ustálené slovné spojenia som musela preložiť úplne inak, ako to bolo</p>

v origináli. Mám na mysli spojenia a vety ako napr.:
Charitas Pirkheimer, die im Hause ihres Bruders **die Leuchten** deutscher Kunst und Wissenschaft versammelt fand.

Pri doslovnom preklade slova Leuchten môžeme zostať zaskočení a nepochopiť význam celej vety. Ak však vieme, že toto slovo sa využíva aj ako synonymum mimoriadne vzdelaného človeka, pochopenie obsahu vety nie je až také ťažké. Ak si vyhľadáme informácie o Charitas Pirkheimer a jej bratovi Willibaldovi, porozumenie vety nadobudne celkom iný rozmer. Z dostupných materiálov som sa dozvedela, že dom Willibalda Pirkheimera bol v 16.storočí označovaný aj ako „Haus der Gelehrten“ (Dom učencov) a stretali sa v ňom najvýznamnejší učitelia a umelci tej doby, (napr. Albrecht Dürer).

Rovnaký problém sa spája aj s vetou: **der Dissenter** und treue Anhänger Wilhelms von Oranien, Daniel Defoe. Slovo Dissenter v preklade znamená odporca. Ak máme pochopiť význam takejto vety, je dôležité študovať život známeho anglického spisovateľa a autora diela Robinson Crusoe. Daniel Defoe bol protestant a nesúhlasil s politickou situáciou v Anglicku. Bol teda odporcom anglikánskej Cirkvi, ale aj odporcom politického režimu. Nemôžeme s istotou tvrdiť, ktorý z výrazov mala autorka na mysli pri písaní štúdie. Preto som sa rozhodla pre nasledujúce prekladateľské riešenie: z výrazu „der treue Anhänger Wilhelms von Oranien“ (verný prívrženec Viliama Oranžského) je už zrejmé, že Defoe nesúhlasil s režimom (Viliam bol holandský šľachtic, ktorý sa snažil získať anglickú korunu). Z tohto dôvodu termín Dissenter preložíme len ako

	<p>odporca anglikánskej Cirkvi. K ďalším príkladom patrí aj pojem:</p> <p>„Schönplästerchen“ V slovenskom jazyku neexistuje žiadna definícia ani ekvivalent, ktorý by bol vhodný na pomenovanie tohto predmetu. Definíciu som našla len v nemeckých materiáloch a rozhodla som sa pre priamy preklad: ozdôbky tváre. Skôr než som našla nemeckú definíciu tohto slova, som chcela použiť pojem „muška“, čo bolo vlastne označenie čierneho znamienka, ktorým sa s obľubou krášlili ženy, ale aj muži v období baroka a rokoka. „Schönplästerchen“ však neoznačuje tento druh ozdoby tváre. Skrášľovacie náplasti sa vyrábali v rôznych farbách a tvaroch ako napr.: hviezdičky, srdiečka, atď. Z tohto dôvodu by pojem muška nebol správnym prekladateľským riešením. Na týchto ilustračných príkladoch môžeme vidieť, aké dôležité je pracovať aj s informáciami iných kultúr a krajín.</p>
--	---

3. Anticipácia prekladateľských problémov

Pri anticipácii prekladateľských problémov rozoznávame spravidla tri typy problémov: jazykové, technické problémy a problémy obsahového charakteru.

Obsah textu mi pri prvom čítaní robil problémy. Text som si musela prečítať viackrát, aby som pochopila, čo všetko v sebe problematika emancipácie žien zahŕňa. Autorka sa nebráni ani používaniu výrazov a spojení, ktoré sú pre bežného človeka neznáme. Text je potrebné čítať pomaly a dôkladne a nevyhnutná je práca s paralelnými textami a inými zdrojmi.

Jazykové problémy ma však zamestnali viac, ako tie obsahové. Originál textu je napísaný v starej nemčine. Nie je to viditeľné len pri jednotlivých slovách, ale aj pri celých vetných spojeniach, slovoslede a súvetiach. Samostatnú kapitolu tvorili slová, ktorým som nerozumela, a ktoré som si musela vyhľadať v slovníkoch. Niektoré z nich mi neboli veľmi známe ani po preklade. Narážam na slová náboženských sekt ako labadisti, kvakeri, atď. Riešením sú dobré slovníky, a to nielen prekladové, ale aj synonymické. V texte sa nachádzali aj slová, na ktoré v slovenčine neexistuje prislúchajúci ekvivalent. O týchto kulturologických rozdieloch píše Edita Gromová: *„Najväčšia pozornosť sa tradične venovala reáliám, slovám a frázam, ktoré sú zakotvené výlučne v jednej kultúre a nedajú sa slovne alebo inak preniesť do druhej kultúry. Tieto „nepreložiteľné“ slová a frázy neustále fascinujú prekladateľov i teoretikov prekladu.“*⁸

Ak má byť text ľahko čitateľný a aktuálny, je potrebné prekladať ho s ohľadom na cieľovú skupinu a dobu, v ktorej žijeme. Celkovo som sa snažila o modernizáciu jazyka. Nesledovala som len preklad samotného jazyka. V takom prípade by som musela použiť slovenčinu z roku 1901. Dôležitou úlohou bola aktualizácia článku a preklad do takého jazyka, ktorému nemáme problém rozumieť. Snažila som sa pridržať inštrumentálnej formy prekladu a celkovej modernizácie prekladu a docieľiť tým u čitateľov dojem, že čítajú originálny text, nie preklad.

Pod technickými problémami sa myslí nečitateľnosť textu, problém so skenovaním alebo kopírovaním obrázkov, grafov, tabuliek. Keďže sa môj východiskový text nachádza na internete v elektronickej podobe, nemala som žiadne problémy s jeho spracovaním.

⁸ Kol. aut.: Myslenie o preklade. Bratislava: Kalligram a Ústav svetovej literatúry SAV, 2007.

4. Zhrnutie textu v slovenskom jazyku

Text *Die Stellung der Frauen im Geistesleben* je štvrtou kapitolou z knihy *Die Frauenfrage, ihre geschichtliche Entwicklung und wirtschaftliche Seite*, ktorá vyšla v Lipsku, v roku 1901.

Autorka nám hneď na začiatku objasňuje spoločenskú situáciu a postavenie žien v stredoveku a v období renesancie. Pre ženy neexistovali žiadne školiace inštitúcie a tak ich vzdelávací proces preberali kláštory. Situácia v Európe bola rozdielna. Na severe, predovšetkým v Nemecku bol kvôli vojnám duševný rast žien pozastavený. Avšak na juhu bolo ich postavenie oveľa lepšie. Renesančné Taliansko si svoje ženy vážilo a nebránilo im vo vzdelaní. Platí to samozrejme len pre bohaté a vznešené ženy, ktoré neboli odkázané na život v domácnosti, a mohli rozvíjať záľuby ako literatúra, vedy a umenie. Autorka tu uvádza mená talianskych žien, ktoré boli právničky, teologičky, rečníčky, poetky a vykonávali iné „mužské“ povolania. Zároveň tu uvádza aj známych básnikov a spisovateľov, ktorí sa svojimi dielami usilovali o povznesenie ženského ducha. Začiatky emancipácie sa týkajú hlavne krajín strednej a severnej Európy, lebo práve tu ženy zažívali najväčší útlak. Nespokojnosť rástla a s ňou aj snaha o zmenu.

Autorka píše o konkrétnych ženách, ich boji a úspechoch na poli emancipácie. Apeluje tým na ženy svojej doby a dáva im za vzor ženy z minulosti. Postupne sa dostáva ku známym a inteligentným ženám Nemecka a Anglicka. Významní muži a ženy tej doby požadujú založenie vzdelávacích inštitúcií pre ženy, bohužiaľ bez úspechu.

Autorka nám veľmi živo opisuje francúzske ženy 18. storočia a ich životný štýl. Pôžitkárstvo a rozkoš boli základnými „hodnotami“ tejto doby. Zabúdalo sa na morálku a vyššie vzdelanie. Existovalo len niekoľko málo žien, ktoré mali vyššie ciele, ako len plesy a večierky, a ktoré prefikane riadili významných mužov a tým aj politické dianie.

Na záver, za priekopníčky hnutia autorka pokladá nielen tie ženy, ktoré mali majetok a mohli si tak zaplatiť kvalitné vzdelanie, ale hlavne chudobné ženy, ktoré bojovali za myšlienku zrovnoprávnenia mužov a žien, lebo utláčanie a ponižovanie každodenne pociťovali na vlastnej koži.

5. Zhrnutie textu v nemeckom jazyku

Der Text *Die Stellung der Frauen im Geistesleben* ist das vierte Kapitel aus dem Buch *Die Frauenfrage, ihre geschichtliche Entwicklung und wirtschaftliche Seite*, das in Leipzig 1901 herausgegeben wurde.

Gleich am Anfang erklärt uns die Autorin die Situation der Gesellschaft und die Stellung der Frauen in der Zeit des Mittelalters und der Renaissance. Es gab keine Bildungsinstitutionen und deshalb waren es die Klöster, die die Bildung der Frauen realisierten. Die Situation in Europa war unterschiedlich. Im Norden, vor allem in Deutschland, wurde die geistige Entwicklung der Frauen durch die Kriege erschwert. Im Süden war ihre Stellung jedoch besser als im Norden. In Italien, in dem Geburtsort der Renaissance, respektierte und ehrte man die Frauen und es wurden ihnen keine Hindernisse in ihrem Weg nach Bildung gelegt. Natürlich sprechen wir nur über die vornehmen und begüterten Frauen, die nicht auf das Leben im Haushalt angewiesen waren, sondern ihre Vorlieben wie Literatur, Wissenschaft und Kunst pflegen und entwickeln konnten. Die Autorin zitiert die Namen von Italienerinnen, die Anwältinnen, Theologen, Rednerinnen und Dichterinnen waren und noch andere „männliche“ Berufe ausübten. Zugleich spricht sie auch über bekannte Dichter und Schriftsteller, die sich durch ihre Werke um die Hebung des Frauengeistes bemühten. Der Anfang der Emanzipation ist mit den Ländern aus Mittel- und Nordeuropa verbunden, weil gerade hier die Frauen am meisten unterdrückt wurden. Die Unzufriedenheit wuchs und damit auch das Streben nach Wandel.

Die Autorin schreibt über die konkreten Frauen, ihren Kampf und Erfolg im Bereich der Emanzipation. Sie appelliert an die Frauen ihrer Zeit und zeigt ihnen als Vorbilder die erfolgreichen Frauen in der Vergangenheit auf. Sie beschreibt die Frauen in Deutschland und England. Die bedeutenden Männer und Frauen jener Zeit verlangten die Gründung von Bildungsinstitutionen für Frauen, leider ohne Erfolg.

Die Autorin schreibt außerdem über die französischen Frauen des 18. Jahrhunderts und über ihren Lebensstil. Genusssucht und Wonne waren die wichtigsten „Werte“ dieser Zeit. Man vergaß Moral und höhere Bildung. Es gab nur ein paar Frauen, welche höhere Ziele hatten als nur Bälle und Abendveranstaltungen, die schlauerweise die

bedeutsamen und mächtigen Männer leiteten und damit Einfluss auf das Politikgeschehen nahmen.

Abschließend hält sie nicht nur gut begüterte Frauen, die die gute Ausbildung bezahlen konnten, sondern gerade arme Frauen, die für die Idee der Gleichstellung von Frauen und Männer kämpften für Vorkämpferinnen, weil sie die Unterdrückung und Demütigung täglich am eigenen Leibe erlebten.

6. Preklad východiskového textu

Postavenie žien v duchovnom živote

Vzdelávanie žien v talianskej renesancii – Slávne Španielky – Christine de Pisanová a vzdelávanie Francúzok – Prvý nemecký priekopník ženského hnutia – Učené ženy a ich sklon k mystike – výchovné plány Mary Astellovej – Výchovné ženské izby 18.storočia – Francúzka vládkyňa salónov – Vplyv Rousseaua na ženy

Hospodársky rozvoj pôsobil v rastúcej miere na rozdelenie ľudí do triedy nemajetných na jednej a niekoľko málo majetných na druhej strane. Rozvoj priniesol duchovný pokrok, rozšírenie všeobecných znalostí a rozmach kultúry. Tvrdá práca a neprestajný boj o každodenný chlieb však obrali chudobný ľud o potrebný odpočinok, duševnú sviežosť a o sklon k hlbšiemu vzdelaniu, ktoré sa následne stalo privilégiom majetnej triedy. Striktné rozdelenie spoločnosti platí viac pre ženy ako pre mužov. Tie mali k dispozícii podstatne menej prostriedkov na prekonanie nepriaznivých životných podmienok.

Aj do kláštorov, ktoré zo začiatku poskytovali ochranu všetkým stupňom vzdelania vstupovali najmä bohaté a vznešené ženy. Ak aj kláštor z milosti či ľútosti prijal chudobných ľudí, stali sa sluhami a nemohli sa podieľať na mimoriadne bohatom duchovnom živote kláštora. Ak teda sledujeme dejiny duchovného života nežnejšieho pohlavia, nesmieme zabúdať, že sa vo všeobecnosti obmedzujú len na kruhy majetných. Naopak, ak sa zaujímate o dejiny ženskej práce, môžeme tu takmer výlučne hovoriť len o chudobných ženách.

Učiteľmi vznešených žien v ranom stredoveku boli kňazi a potulní speváci. Sprostredkovali im úroveň vzdelania, ktorá bola síce sama osebe dosť nízka, ale predsa prekonala úroveň vzdelania mužov. Hovorilo sa, že učenosť robí muža plachým a zženštilým a ak je možné, treba sa jej vyhnúť. Niektorá hradná pani vraj vedela prečítať v pôvodnom texte legendy o svätých, ba dokonca aj bibliu. Žalostné pomery, spôsobené neustálym vnútorným nepokojom spolu s vplyvom protestantskej cirkvi a jej odmietavým postojom voči vzdelávaniu žien, brzdili v severnej Európe ďalší rozvoj ich duchovného rastu. V Nemeckej ríši vznikali vojny medzi kniežatami pod zásterkou náboženských bojov, narušili tak blahobyt krajiny, roznieťili v ľuďoch negatívne pocity a naplnili ríšu najhorším náboženským

fanatizmom. Naproti tomu na juhu, predovšetkým v Taliansku, zostali ženám brány vedy otvorené tak ako aj predtým.

Na klasickej pôde sa antické umenie a veda prebudili do nového života. O ich znovuzrodenie sa pričínili priaznivé okolnosti onej doby. Klerici nasledovali jazykový odkaz Horácia a Cicera, križiaci objavili nielen Orient, ale aj domov Homéra a Platóna a potulní speváci skladali piesne podľa vzoru pohanských básnikov. Oni všetci razili cestu obdobiu renesancie a vytvorili živnú pôdu pre kvitnúce obchodné mestá so slobodnými občanmi, žiarivé sídla kniežat s obyvateľmi, ktorým nechýbali prostriedky ani voľný čas. Práve z nich renesancia nasávala životnú silu. Nebránilo tomu ani náboženstvo. Lesk cirkvi na dlhý čas zatienil asketické učenie pôvodného kresťanstva.

Ženy patriace do majetnej triedy sa podieľali na duchovných pokladoch nevyčerateľného množstva bez toho, aby o ne museli bojovať. Mnoho domácich prác si už od nich nevyžadovalo toľko času a síl ako v predošlých storočiach. Remeslo a priemysel prevzali výrobu veľkého množstva predmetov dennej spotreby a ťažká každodenná práca zostala výlučne na sluhoch. Bol to iba prirodzený následok odbremenenia zámožnej časti žien od jednotvárnej práce. Vďaka tomu sa začali živo zaujímať o umenie, ktoré ich obklopovalo, vedy, o ktorej počuli a niektoré zvlášť nadané ženy siahli po učených povolaniach alebo sa venovali umeniu. V kniežacích palácoch a v domoch obchodníkov dostali deti oboch pohlaví rovnaké vzdelanie od humanisticky vzdelaných vychovávateľov. Výborní pedagógovia sa zo všetkých síl venovali svojim zverencom a ich vzdelaniu, a tak napr. Cecília Gonzagová pod vedením Vittorina da Feltreho už v desiatich rokoch dokonale ovládala klasické jazyky. Cieľom výchovy však nebolo len jednostranne zamerané vzdelanie, ale harmonické formovanie celej osobnosti, individualizácia každého človeka. Veľký úspech renesancie pre ženy preto nespočíval iba v tom, že univerzity umožnili štúdium aj im, a že niektoré vzdelané ženy sa preslávili po celom svete. Úspechom je to, že žena bola konečne uznaná za nezávislú bytosť. Vyššia forma spoločenského kontaktu medzi mužmi a ženami, o ktorom píše talianski novelisti a životopisci, je sama o sebe dôkazom. Náplňou spoločenských stretnutí už viac neboli radosti lásky a hodovania, žena už viac nebola len pastierka a milenka. Zúčastňovala sa vedeckých rozhovorov, Dante, Petrarca, Boccaccio pred ňou prednášali poéziu, jej zrelý úsudok si vážili rovnako ako mužský a

často aj viac zavážil. Ženy ako Katarína Cornarová v Benátkach, Isotta Malatestová v Rimini, Emília Piová v Urbine, Izabela d'Este v Mantui, Veronica Gambarrová v Bologni boli stredobodom duchovne uvedomelých kruhov a od ich mienky záviselo uznanie a sláva niektorých básnikov a umelcov. Väčšia sloboda, ktorú si renesančné ženy vychutnávali a nezávislosť, s ktorou nasledovali svoje vlastné presvedčenia a pocity boli príčinou, prečo ich moralistickí a náboženský fanatici označovali za mimoriadne nemravné bytosti. Niektoré z nich sa ešte aj dnes uvádzajú ako príklady toho, že žena sa skazí, ak sa chce vyrovnat' mužovi. Ak však súčasne porovnáваме duchovne hlboko založené Francúzky a Angličanky 15. a 16.storočia s vysokovzdelanými Taliankami tej istej doby, musíme rozhodnúť v prospech žien Francúzska a Anglicka. Neboli to žiadne zákerné intrigánky alebo tiché a hlúpe trpiteľky. Často roztrhli putá ponižujúcich manželstiev a nasledovali hlas svojho srdca. Vyššie morálne správanie u najznámejších z nich automaticky vylučuje ľahkovážnu nemravnosť.

Ak sa všestranné vzdelanie žien zvrhlo len do jednostrannej učenosti a ženy verejne vystupovali ako umelkyne, poetky a rečníčky, badať tu jednu obzvlášť charakteristickú črtu. Ich veda ako aj umenie malo čisto mužský charakter. Najväčšou pochvalou, akej sa im dostalo bolo, keď ich označovali za ženy „mužského ducha.“ Už teologička, neskôr profesorka z rodu Boulonnois, ktorá v 13. storočí kázala v Bologni, sa preslávila vďaka „mužskej sile“ vo svojom prejave. Novella d'Andrea, pôvabná učiteľka kanonického práva a Magdaléna Buonsignoriová, chválená autorka *de legibus connubialibus* boli právničky „mužského dôvtipu.“ Isotta Nogarolová prednášala pred pápežmi a cisármi, Kassandra Fedeleová kázala v Padove, Ippolita Sforzová privítala pápeža na kongrese v Mantui. Umenie prejavu Isikratey Montiovej a Emilie Brembatiovej pritiahlo stovky poslucháčov. Najvyššou ambíciou týchto žien bolo zabudnúť na ich pohlavie. Tento postoj bol taký bežný, že niektoré významné ženy dokonca samy pred sebou zložili sľub cudnosti. Nenašli totiž harmonické prepojenie medzi službou vede či umeniu a fyzickým životom ženy- matky. Patrila k nim aj Vittoria Colonnová, oslavovaná poetka a nesmrteľná Michelangelova priateľka. Ani ona nedokázala napriek vysokej duchovnej úrovni a vlastnej duchovnej sile, prekročiť priepasť medzi ženou ako pohlavím a ženou ako umelkyňou a učeníčkou. Túto prekážku nedokázali ženy renesancie prekonať, lebo úloha, ktorú hrali ako výkonné, nie iba povzbudzujúce

a súdiace sily v duchovnom živote, nebola výsledkom jedného z vnútorného vývoja rastúceho hnutia celého ženského pokolenia, ale iba spontánne oslobodenie jednotlivých žien z duchovnej zviazanosti. Tento prejav oslobodenia žien zostal bez významnejších následkov a nebol dostatočným dôkazom ich duchovnej rovnosti, lebo len veľmi bojzhlivo kráčali v mužských šľapajách, namiesto toho, aby ukázali, že vedia ísť samy vlastnou cestou.

Pri povrchnej analýze početných spisov oných čias o ženách, ich sláve a schopnostiach by sme sa mohli domnievať, že existuje nejaké hnutie. Bližšie poznanie však dokazuje, že mnohí spisovatelia nasledujúci antikizujúcu⁹ módu pestovali kult pravého hrdinu a každý veril, že pri písaní životopisov slávnych mužov sa stáva Plutarchom.¹⁰ Samozrejme, nemohli vynechať ani slávne ženy, ktoré stáli všade v popredí duchovného života. Bocaccio ako prvý išiel príkladom a v rozprave písanej po latinsky *De casibus virorum et feminarum illustrium* opisuje množstvo významných žien z čias Starovekého Grécka až po dobu, v ktorej žil. Jeho ostrá satira na ženské pohlavie *Il Corbaccio* však dokazuje, ako málo prispel k riešeniu ženskej otázky. Mnohí ho napodobňovali, no nesnažili sa navzájom prekonávať v duchaplnosti a dôvtipe, ale v množstve žien, o ktorých písali. Peter Paul Ribera nakoniec zatienil všetkých dielom o nesmrteľných víťazstvách a hrdinských dobrodružstvách 845 žien. Bol to len ďalší krôčik po už začatej ceste, keď s použitím dobre znejúcich slov bola teraz vychvaľovaná vyššia hodnota žien. Táto otázka sa stala námetom spoločenských rozhovorov, v ktorých sa cvičilo rečnícke umenie a duchaplný vtíp. Literatúra o ženách nezanechala v Taliansku hlbšiu stopu, lebo bola ďaleko od požiadaviek spoločnosti a zaujala len niekoľko málo žien, ktoré sa mohli vďaka vonkajším pomerom a rovnakým duchovným zbraniam vyrovnáť mužom.

Napriek Riberovým 845 slávnym ženám všeobecne, vzhľadom na obdobie, do ktorého patrili, bol ich počet veľmi malý. Aj Španielsko, ktorého ženy sa viac ako ostatné preslávili mužským duchom, zrodilo len málo skutočne výborných vzdelankyň.

⁹ napodobňujúci antiku (pozn. prekl.)

¹⁰ Plutarchos bol grécky historik, esejista a životopisec, vďaka svojim prácam sa stal pre mnohých vzorom (pozn. prekl.)

Spomedzi nich vynikala teologička Izabela z Córdoby a rovnako zdatná rečníčka Juliana Morelliová z Barcelony, ktorá ovládala až štrnásť jazykov.

Zatiaľ čo pre ženy v Taliansku a Španielsku bolo do istej miery samozrejmé podieľať sa bez boja na duchovných vymoženostiach, vo Francúzku, Anglicku a predovšetkým v Nemecku bolo ich postavenie úplne iné. Vníмали ich ako prijímateľky a autorky. Boli utláčané kvôli svojmu ekonomickému postaveniu, veda a umenie sa k nim dostalo len sprostredkovane, z druhej a tretej ruky. Z tohto dôvodu si najprv len málo žien želalo, podľa vzoru talianskych žien, intelektuálnu rovnoprávnosť a ďalšie vzdelávanie. Toto želanie vo veľkej miere vystihuje pomery v strednej Európe a často vystupuje spolu s potrebou obživy. Francúzka spisovateľka Christine de Pisanová je toho typickým príkladom.

Veľmi skoro ovdovela a bola donútená sama uživiť a vychovávať svoje deti. Podľa názorov 15. storočia získala dobré vzdelanie, so železnou vôľou sa vzdelávala ďalej, a tak sa jej z povolania spisovateľky podarilo uživiť seba aj deti. Román o ruži, duchaplný príbeh o Karolovi V., jej urobil meno aj za hranicami vlasti. Pri posudzovaní ženskej otázky oných čias je obzvlášť zaujímavý jej pamflet *La cité des dames*. Opísala v ňom život a pôsobenie talianskej právničky Novelly d'Andreovej, čím sa návazne postavila za vedecké vzdelanie žien. Na záver vysvetlila, že dôvodom prečo sú muži proti vzdelávaniu žien, je len strach, že ženy by mohli byť múdrejšie ako oni. Christine de Pisanová sa preslávila napísaním tohto spisu, ktorý bol vôbec prvým spisom o emancipácii ženy v histórii. Vzhľadom na jej vlastný životný boj bola k tomu priam predurčená. Južná Európa nebola kolískou emancipácie žien, hoci zasypávala všetky svoje deti nadbytkom bohatstva a krásy, pričom ani ženy nemohli zostať bokom. Živnou pôdou pre ženskú otázku a emancipačné hnutie boli krajiny strednej a severnej Európy, kde sa boj o bytie (Dasein) týkal aj žien. Tie, ktoré si ako prvé uvedomili biedu a útlak svojho pohlavia a odvážili sa to vyjadriť slovom, prirodzene nemohli patriť do vrstvy najutlačanejších. Museli byť na určitej rozumovej a vzdelanostnej úrovni. Je totiž pravdou, že najhlbšia bieda ľudí otupuje. Zničí všetku činorodosť a pripúšťa pocit spokojnosti žiť s vlastnou biedou.

Prvou nasledovateľkou Christiny de Pisanovej vo Francúzku, bola žena z rovnakej vrstvy Mademoiselle de Gournay, Montaigneova adoptívna dcéra. Hlásala

zrovnoprávnenie pohlaví s výnimkou brannej povinnosti. Toto úsilie prirodzene nemalo úspech v skutočnom živote, ale spolu s vplyvom humanizmu, rozkvetom umenia a literatúry a rastúcim blahobytom vyšších vrstiev spôsobeným stále väčším vykorisťovaním národa, pôsobili na zvyšovanie úrovne vzdelanosti žien. Kráľovná, ktorá vynikala nad ostatnými učenými ženami duchom i znalosťami a stala sa bezmála bájnou postavou, bola Margaréta Navarská, sestra Františka I. Jej poviedky, básne, ale predovšetkým korešpondencia, živo odrážajú ducha 16.storočia so všetkou ľahkomyselnosťou a gráciou, aj keď je u nej badať napodobňovanie starších talianskych spisovateľov. O päťdesiat rokov neskôr, jej rovnako múdra, ale na rozdiel od nej nemorálna menovkyňa Margaréta Valois, manželka Henricha IV., napísala svojim originálnym štýlom spis o prevahe ženského rozumu, ktorý je plný opovrhnutia voči slabošskému a vulgárnemu mužskému svetu a stavia sa na odpor voči ich energickému duchu.

Francúzkam sa nepodarilo dosiahnuť významnejšie úspechy vo vedeckej oblasti. Existuje ale jedna jediná výnimka- Anna, dcéra učeného filológa Tanneguya Lefèbreho a manželka jeho neznámeho žiaka Andrého Dacierera, je autorkou prvých francúzskych prekladov Platóna, Aristofana, Terenca a predovšetkým Homéra. Jej pamflet *Traité des causes de la corruption du gout*, kde energicky odmieta Lamottove útoky na Ilias a Odysseu, si zachovalo trvalú hodnotu. To, že Anna Dacierová je sama, je ľahko pochopiteľné, lebo učenosť, ktorá mala byť prostriedkom duchovného oslobodenia, hlbšieho a zušľachteného života pre všetkých, sa stala len jedným z rozmarov módy „dobrej spoločnosti“ a nakoniec sa zmenila na smiešnu karikatúru. Ženy nenašli, tak ako v Taliansku, harmóniu medzi ženskou prirodzenosťou a vedeckým vzdelaním. Aj ony sa mnohokrát zriekli lásky a materstva, aby sa mohli nerušene venovať svojim štúdiám. Tak priniesli diela ako napr. *Précieuses des Hotel Rambouillet* učeným ženám oprávnene zlú povest', a keď Molière použil vo svojich veselohrách *Précieuses ridicules und Femmes savantes* čierny humor neukázal sa tu ako nepriateľ, ale naopak ako priateľ ženského pohlavia.

Oživenie klasického staroveku vplývalo ďaleko viac na duchovný vývoj Nemecka než Francúzska. Doba bola veľmi ťažká, nemalá časť národa príliš chudobná, ženy pohltené starosťami o domácnosť. To boli dôvody prečo sa na oživení nemohli zúčastňovať vo významnejšej miere. Duch novej doby prenikal najprv len pozvoľna

z komnát učencov a z prednáškových miestností univerzít do príbytkov chudobných. Zatiaľ čo pätnáste a šesťnáste storočie znamenalo v Taliansku, Španielsku a v časti Francúzska nebyvalý rozkvet ženskej učenosti, Nemecko zaostávalo a tento nový trend sa tu objavuje až začiatkom sedemnásteho storočia. Humanisti sa zaoberali vysvetlením ženskej otázky už oveľa skôr ako sa k nej postavila talianska renesancia tým, že ženám nezavreli brány klasického vzdelania. Čo sa inde odohralo bez boja, pod priamym vplyvom duševných úspechov, o tom musel hĺbavý Nemec najprv vypracovať zdĺhavé teórie a pomalý, umelo potláčaný duch nemeckej ženy mohol zničiť cudziu výživu len v homeopatických dávkach. Prvý vzdelanec, ktorý sa označuje za priekopníka tohto druhu ženskej otázky bol pozoruhodný platonicko-kresťanský filozof Cornelius Agrippa z Nettesheimu. Jeho spis o prednosti ženského pohlavia, ktorý vyšiel v roku 1505, sa sčasti považuje za modernú obhajobu práva žien na vzdelanie. Kritizuje výchovu dievčat k lenivosti a vysvetľuje, že samotná výchova nesie vinu na tom, že nerozvíjajú svoje schopnosti, a tak nemôžu podať dôkaz o rovnocennosti mužskej a ženskej sile ducha. Záhadno-fantastické prvky narušujú inak zrozumiteľný obsah diela. Od jeho vydania nebrala literárna polemika pre a proti vyššiemu vzdelaniu žien konca- kraja. Protivníci dokonca zastávali názor, že ženy nie sú ľudia a vyprovokovali priateľov teológov ako Simon Gedicke, Andreas Schoppius a Balthaser Wandel k vášnivej obhajobe. Napriek všetkým teoretickým sporom zostalo ženské vzdelanie obmedzené len na elementárne znalosti. Caritas Pirckheimerová patrila k veľmi ojedinelým výnimkám. V dome svojho brata mala možnosť stretnúť najvzdelanejších ľudí nemeckého umenia a vedy, medzi ktorými žila podobne ako princezná na dvoroch talianskych mecenášov. Caritas patrila k veľmi ojedinelým výnimkám. Šľachta bola krutá, občania obmedzení a chladní, kniežacie dvory malé a chudobné. Zmena nastáva až v 17. storočí. Aj keď práve v tomto období učenosť mužov niesla v sebe niečo únavné, neproduktívne a epigónske, nemohla byť konečne sa objavujúca potreba žien po vyššom vzdelaní uspokojená a oživená. Hoci sa kňazné a dcéry učencov učili klasické jazyky, pribúdali zázračné deti ako Anna Mária Kramerová, ktoré už v dvanástich rokoch porazili starých profesorov v odbornej diskusii, aj keď niektoré ženy dosiahli takú úroveň vzdelania, že ich práce nezomreli spolu s nimi a mnohí ich chválili tisícami slov, nenašla sa medzi nimi jedna jediná, skutočne sformovaná, duchovne zrelá a pritom ženská osobnosť. Učenosť lipla len na povrchu, nebola nič iné ako Faustova „nepotrebná vedomosť“, ktorá sa zbavila silnej povahy ako pestrých

handier, aby sa stala opäť sama sebou. Podobný pokus vraj urobila Alžbeta Pfalcká, dcéra nešťastného Zimného kráľa, ktorá vďaka veľkej biede dospela k hlbšiemu pohľadu na svet. Najprv bola horlivou žiačkou Déscarta, s ktorým viedla živú korešpondenciu, no neskôr odhodila stranou všetky učebnice, ktoré neuspokojovali jej dušu a neutíšili hlad po plnohodnotnom živote, dosiahnutom prostredníctvom naučenej múdrosti.

Keďže ani ona nenašla jednotu medzi životom a poznaním, pripojila sa k záhadnej sekte labadistov¹¹ a potom ku kvakerom.¹² K jej priateľom patrila, hlavne vďaka jej zásluhám obdivovaná Holanďanka, Anna Mária Schurmannová. Uctievali ju ako zázrak storočia, ako desiatu múzu. A predsa stroskotala vo viere v samú seba, vlastnú múdrosť a ako prostá kajúcnica, taktiež nasledovala nového proroka Jeana Labadie.

Osud vzdelanej kráľovnej Kristíny Švédskej sa vyvíjal podobne. Jej vedomosti taktiež nevedli k naplneniu a obohateniu jej bytia, aj ona hľadala cez obrátenie sa na katolícku vieru v náboženstve to, čo dosiaľ nenašla: oslobodenie svojej zanedbávanej duše.

Poznanie potreby všestrannejšieho vzdelania ženského pohlavia, ktorého výsledkom mali byť nie učené, ale mysliace ženy schopné vychovávať vlastné deti viedlo k tomu, že sa želanie zakladať vyššie školy pre dievčatá dostávalo do širšieho povedomia ľudí. V Anglicku bolo ženské vzdelanie na veľmi nízkej úrovni. Odporca anglikánskej Cirkvi a verný prívrženec Viliama Oranžského, Daniel Defoe, vystúpil s myšlienkou založiť ženskú akadémiu, vyhlasujúc: „Keby vedomosti a rozum boli pre ženy zbytočné, Boh by im nedal schopnosť učiť sa ani myslieť.“ Mary Astellová, ktorá sa spolu s Christine de Pisanovou označuje ako priekopníčka emancipačného hnutia, podrobila výchovu dievčat ostrej kritike. Navrhla založiť zariadenia pre dievčatá, kde by sa nielenže vzdelávali vo vedách, ale našli by tu miesto aj osamelé, nespokojné, a tým pádom nečinné ženy, ktoré by sa tak mohli venovať prospešnej práci a službe chudobným a chorým. S prirodzenou prudkosťou sa obrátila proti právu mocných. „Ak má byť podľa zákona prírody každý muž nadradený nad každou jednou ženou, tak by ani tá

¹¹ labadismus je okrajový protestantský náboženský prúd, ktorý vychádzal z pietistickej formy luteránstva, zakladateľ Jean Labadie (Pozn. prekl.)

¹² kvakeri alebo Spoločnosť priateľov je protestantská sekta založená Geomeom Foxom v polovici 17 storočia v Anglicku (pozn. prekl.)

najväčšia kráľovná nemohla vládnuť sama a musela by poslúchať svojho posledného služobníka... Ak by samotná sila dávala právo vládnuť, tak by sme museli prejavíť poslušnosť každému nosičovi... Ale najsilnejší muž nie je vždy ten najmúdrejší... Duch múdrosti je dar, ktorý boh rozdelil nestranne medzi obe pohlavia.“

Žiadna bojazlivá a nesamostatná žena by nepoužila takýto tón reči. Napriek nedostatočnému vzdelaniu bola Angličanka, čo sa týka postavenia v spoločnosti

a charakteru, na vyššej úrovni v porovnaní s ostatnými ženami severnej časti kontinentu.

Slobodomyselný politický vývin, ktorý už vtedy urobil z každého muža občana s právami a povinnosťami, nemohol bez stopy obísť ani ženu. Veľké panovníčky takisto priaznivo ovplyvnili celkový názor na ženu. Ďalej v nich prežívali tradície minulosti, v ktorých mali len ženy vyššieho postavenia politické práva. Veľkostatkárky zo starých usadlíckych rodín a slobodné občianky miest posielali svojich zástupcov do parlamentu. Ženy často dosadzovali na posty štátnych úradníkov aj sudcov. Až na naliehanie známeho právnika, Sira Edwarda Cokea, ktorý sa odvolával na predpisy Nového zákona a nie raz odmietol vypočúvať ženu ako svedka, bolo ženám na začiatku 18.storočia výslovne odňaté volebné právo. V Anne Cliffordovej sa krátko predtým ešte raz zosobnila celá hrdá nezávislosť anglickej štátnej občianky. Dlhé roky protestovala proti utláčaniu svojich práv. Keď za vlády Karola II. uplatnila volebné právo, ale jej voľba kandidáta bola pozastavená a vláda dosadila na miesto jej kandidáta iného muža, vyhlásila: „Uzurpátor ma utláča, kráľ mnou pohŕda, ale poddaný nebude nado mnou vládnuť. Váš kandidát nebude zastupovať grófstvo Westmoreland.“

Boj o pošliapané základné ľudské práva anglického národa a Deklarácia práv (Declaration of rights), tak ako aj ich zákonné schválenie v roku 1689, museli zasiahnuť do duševného života ženy, aj keď ona osobne zostala nepovšimnutá. Rozšírenie a upevnenie práv občanov a obmedzenie právomocí koruny zvýšilo celkovú istotu a sebedomie každého jednotlivca. Všetky tieto udalosti formovali začiatky ženskej otázky v Anglicku iným spôsobom, ako to bolo na starom kontinente. Hneď sa vyhrotila až na právnu a politickú otázku a boj o intelektuálne zrovnoprávnenie sa dostával viac do úzadia. Preto boli často spomínané mená tých, ktorí ako Anna Cliffordová bránili svoje politické práva, ale vzor vysoko vzdelanej ženy sa objavuje len zriedka. Záujem o vedy sa prejavoval ďaleko viac v zakladaní a podporovaní inštitúcií pre vzdelanie než

v produktívnej duchovnej práci. Ženy založili v rozmedzí od 14. do 16. storočia nie menej ako dvanásť univerzít. Žiadnej z nich však nenapadlo založiť vysokú školu pre vlastné pohlavie. Plán Defoa a návrh Mary Astellovej zostali bez odozvy.

V Nemecku našli, aj keď sa takisto jednalo len o plány, početných napodobňovateľov. Morálne týždenníky sa na začiatku 18. storočia venovali tejto téme po všetkých stránkach. Nechýbalo málo a v Hamburgu by založili akadémiu pre ženy. Namiesto toho, aby ženy dostali tvorivé všestranné vzdelanie, zvýšil sa len počet jednostranne zameraných „vzdelávacích ženských izieb.“ Gottsched, ktorý bol po dlhý čas literárnym vzorom, im spieval nezaslúžené chválospevy, zatiaľ čo jeho oveľa múdrejšia žena si v korešpondencii opakovane robila žarty zo žien, ktorých vytúženým cieľom bol doktorský klobúk. V skutočnosti ho získali ženy, ktoré prostredníctvom nedostatku vlastných výkonov zjavne dosť ukázali, že podnetom ich snaženia bola viac márnomyseľnosť a ctižiadostivosť ako talent a smäd po poznatkoch. K málo výnimkám patrila Dorothea Schlözerová, ktorá okrem iného spracovala aj podľa ženského vkusu zdanelivo vzdialený námet- dejiny ruských mincí. Najvýznamnejšia zo všetkých vzdelaných Nemiek, ktorá podstatne zasahuje modernú dobu, nepotrebovala na zvýšenie svojej slávy akademickú vážnosť. Bola ňou Karolína Herschelová, objaviteľka šiestich komét, pravá ruka svojho známeho brata.

Napriek nepriaznivému rozsudku, ktorý padol ohľadom vzdelaných žien 17. a 18. storočia, nesmú byť zabudnuté ich služby voči ženskému hnutiu. Rázne prekročili zvyčajné hranice ženského života, rozprúdili otázku vyššieho vzdelávania žien a takisto sú zodpovedné za to, že jej riešenie sa stalo prvou úlohou nemeckého občianskeho ženského hnutia, ba čo viac, stalo sa podnetom jeho vzniku.

Aby sme dokončili obraz ženy vyššej vrstvy na prahu 19. storočia, teda až do doby, keď všade došlo k prepuknutiu plánovaného ženského hnutia, nemôžeme zabudnúť na francúzsku vládkyňu salónov 18. storočia. V početných memoároch oných čias sa odzrkadľuje obraz jej prejavu: pôvab a necudnosť, bezcitnosť a sentimentálnosť, jej hlboké poníženie a nakoniec prebudenie. Za hrubými múrmi kláštora, kde boli mladé dievčatá vychovávané, vkĺzla do lascivity. Tu už ako malá žiačka, neskôr jedna z metres

kráľa Ľudovíta XV, vymyslela plán, ktorým chcela polapit' kráľa.¹³ Každý túžil po lesku a zábave, bolo poctou stať sa hrdinkou nejakého škandálu a šľachtici dvora sa nemohli ubrániť zvädzaniu vyšších dám. Manželstvo bol len dohovorený obchod medzi rodičmi páru. Keď si manželia navzájom vyznávali lásku, pokladalo sa to za staromódne, smiešne a odporujúce zvykom. Žena mala svojich milencov, muž metresy. Prvé návštevy dáma prijímala pri zdĺhavej rannej toalete, večer v malej uzavretej divadelnej lóži, ktorú pred hľadiskom mohli zakryť závesmi a v noci mávala schôdzky na hojných maškarných plesoch. Rovnako ako móda potláčala prírodu, pás násilne stlačila, krinolíny obľudne rozšírili boky, púder obral vlasy o prirodzenú farbu, líčidlá a farebné ozdôbky zmenili tvár na masku, tak boli aj všetky prirodzené pocity potlačené a zdeformované.

Láska, umenie, veda, všetko bolo v službách pôžitkárstva. Preslávená duchaplná konverzácia 18. storočia bola povrchná, plná pozlátky a namierená len na oslavu márnivosti. Avšak jedna skutočnosť hovorí za morálny úpadok žien viac ako ostatné: pohrdanie materstvom, popieranie dieťaťa. Sotva sa narodilo, matka ho poslala na vidiek k dojke. Dáma brala ohľad len na svoju postavu, prežívanie spoločenského života, a preto dojčenie neprichádzalo v úvahu. Keď sa dieťa vrátilo z vidieka, predali ho naspäť vychovávateľovi alebo guvernante, ktorí tak skoro ako len bolo možné, urobili z malého dieťaťa mladého pána alebo dámu. To, že tieto úbohé stvorenia nemali šťastné detstvo, dokazujú aj naškrobené toalety- miniatúrne napodobeniny šiat dospelých, namaľované líčka a napudrované kučierky. Guvernante vystriedal vo výchove dieťaťa kláštor. Medzitým sa matka venovala zábave a to bez toho, aby sama pochopila, že v tejto štvaničnici hľadá to, čo jej mohlo ponúknuť len jej opustené dieťa: vnútorne bohatý život.

Zatiaľ čo na jednej strane jej vnútorný život zanikal a nad všetkými krásnymi a múdrymi ženami tej doby spočíva tieň smútku, na druhej strane sa rozvíjal jej rozum, kritický posudok na dovtedy neznámej úrovni a žena sa stala nielen vládkyňou v oblasti spoločenského diania, módy, krásnych umení, ale aj v oblasti politiky. Králi, ministri a diplomati sa vo svojich rozhodnutiach riadili podľa nej, ovplyvňovala ich v tom, kto im bol sympatický a kto nie. V salónoch grófkyně Madeleine- Angélique Boufflersovej,

¹³ Autorka má na mysli Jeanne-Antoinette Poissonovú, známou pod menom Madame de Pompadour (Pozn. prekl.)

priateľky princa Conti, Madame Du Barry, Estrade, kňaznej z Gramontu, Prie a Langeaca sa splietali nitky vnútornej aj zahraničnej politiky. Ríša žien bola, ako povedal Montesquieu, štát v štáte. „Kto vidí konať ministrov a nepozná ženy, ktoré ich ovládajú, je ako niekto, kto vidí pracovať stroj, ale nepozná sily vďaka ktorým sa pohybuje.“ Táto zákulisná politika, ktorú museli viesť, lebo nemali verejné práva, pôsobila samozrejme mimoriadne negatívne na ich charakter. Čím boli prefíkanejšie a čím viac intrigovali, tým viac dosiahli. Na druhej strane sa u nich prebudil záujem o otázky verejného života, a keď veľká kurtizána a nadaná diplomatka markíza de Tencin politizovala a intrigovala v prospech svojich milencov a skorumpovanej spoločnosti, vstúpili do ringu politickej arény mešťanky Neckerová a Rolandová ako priekopníčky revolúcie.

Revolúcia ducha podporovaná Diderotom, d'Alembertom a ich priateľmi, autormi encyklopédií našla oporu aj u žien. Táto opora však nesmie byť preceňovaná. Príliš často to bola len potreba nových senzácií, ktorá otvorila moderným filozofom salóny a srdcia. Ženy tejto doby okúsili všetky pôžitky a dychtivo sa naháňali za každým novým. Je preto pochopiteľné odhodlané smerovanie autorov encyklopédií proti ženám, rovnako ako aj najprv prekvapivá okolnosť, že napriek živému duševnému životu žiadna žena nedosiahla veľké tvorivé výkony. Voltaire sa zo žien vysmieval, Montesquieu popieral ich dary ducha a uznal im len telesné prednosti. Bol tu však Rousseau, ktorý spoznal chyby a slabosti ženského pohlavia a so svojím jemným psychologickým chápaním vypátral príčiny, aby ich porazil. Keď pritom prekročil svoj zámer a ženy jeho doby odtrhnuté od každého pevnejšieho základu bytia, sa stali nestálymi a bezcieľne sa túlili, chcel ich vychovávať len v dome a pre dom. Toto „zveličovanie“ malo menšiu váhu oproti službám, ktoré poskytoval ženám. Vo svojej bezohľadnej kritike zároveň vymenoval mnohé z ich slabostí: nazdával sa, že žena, ktorá potrebuje na obliekanie šesť hodín denne, tým dáva najavo, že nemá na práci nič lepšie a snaží sa len zabiť nudu. Detstvu a mladosti chcel navrátiť nevinnú a nerušenú veselosť, žene čistú lásku a chcel, aby rodičia viac nevyberali manžela, ale aby si ho každá vybrala vlastným srdcom. Pred oči im postavil zrkadlo prírody, aby mohli zahanbene spoznať svoju vnútornú a vonkajšiu neprirodzenosť. Bezohľadne bičoval ich lenivosť a obrátil sa na obe pohlavia keď vyhlásil: „Kto trávi život v nečinnosti, ktorú si sám nezaslúžil, je zlodej.“ Nebolo to však vyslobodzujúce slovo pre zviazanú ženskú dušu. Našiel ho v krátkom príkaze: Staň sa matkou! Dojči svoje dieťa vlastnými

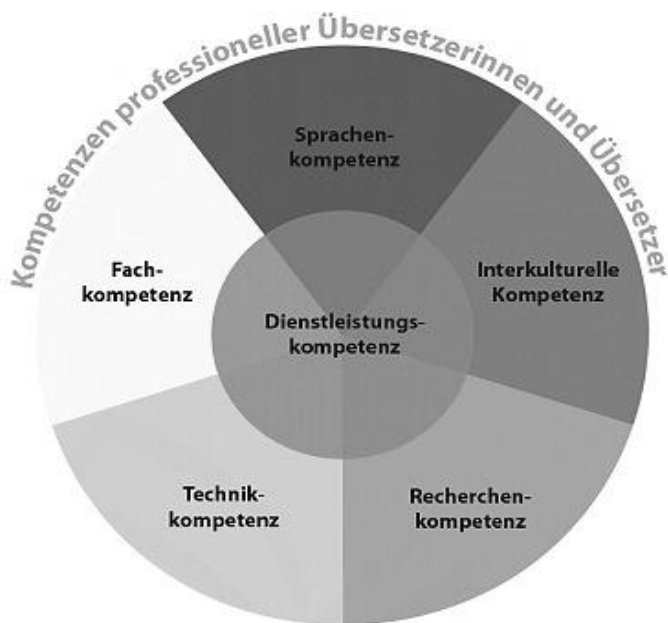
prsiami, opatruj a vychovávaj ho a nemravnosť zmizne sama od seba. Citový život sa navráti k prírode, ak sa manželia budú cítiť vnútorne zviazaní, lebo len čo ženy začnú byť opäť matkami, muži sa opäť naučia byť manželmi a otcami.

Rousseau poukázal na pohrdanie materstvom, a tým odhalil skryté boľavé miesto ženy 18. storočia. Keďže nebol žiadnym prorokom v zmysle naivného veriaceho, z ktorého hlavy by vychádzali úplne nové myšlienky, tak ako Aténa z Diovej hlavy, ale iba jeden z oných geniálnych mužov, ktorí najprv vypočuli a vyslovili skrytý žiaľ svojich blízkych, ich nemé vzlykanie a túžbu, mnohí ho privítali ako vykupiteľa. Povedal len niečo, čo aj oni sami nevedomene cítili, a tým im ukázal cestu, ktorú neisto, ako slepci, už sami hľadali. Nikde inde nevidno tento vplyv tak jasne ako v nádherných memoároch madam d'Épinay. Pre nadchádzajúcu dobu a nové pohlavie s mladými a silnými končatinami, horúcou krvou a bijúcim srdcom, Rousseau, ten istý muž, ktorý spieval prítomnosti pohrebnú pieseň, napísal ohnivý ranný pozdrav: „človek sa narodil slobodný.... sila nezaručuje právo.... zrieknuť sa slobody, znamená zriecť sa aj svojej ľudskosti, ľudských práv a svojich povinností.... Základná zmluva spoločnosti musí dosadiť na miesto fyzickej nerovnosti mravnú a zákonnú rovnosť.“

Tým ako určil základné línie prevratných zmien platného spoločenského systému, vyznačil v tom istom čase aj smernice revolúcie postavenia ženy. Tak ako najsilnejšie semienko, keď nepadne do úrodnej pôdy neprinesie úrodu, tak by ani žiadna z týchto myšlienok neprenikla do hláv a sŕdc národa, ak by ich nato nepripravil hospodársky a politický vývoj. Za revolúciu nezodpovedá tých málo mužov, ktorých skúmavý rozum spoznal nutnosť hlbokých zmien. Revolúcia vyrástla s mocou zákona prírody, zo spráchnivených pomerov. Ženské hnutie nevykonalo tých pár žien, ktoré vďaka osobnému nadaniu prekročili dané hranice ich pohlavia alebo v dôsledku osobného údely spoznali svoje nedôstojné postavenie. Toto hnutie mohlo vzniknúť len vtedy, keď sa materiálna núdza masy žien stala zvykom, vytrhla ich z domu, od rodiny, a keď ťažkou prácou museli bojovať o svoje bytie.

7. Charakteristika cieľového textu

Problematika prekladu historických textov je komplexnejšia, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Prekladateľský proces akéhokoľvek textu sa neskladá len zo systematického prekladu slov a viet do cieľového jazyka. Pri preklade by mal prekladateľ disponovať aj inými kompetenciami ako len výbornou znalosťou materinského, resp. cieľového a cudzieho jazyka. Na ilustráciu uvádzam profil kompetencií profesionálneho prekladateľa.¹⁴

Ako môžeme vidieť, prekladateľský proces závisí od viacerých faktorov:

Jazyková kompetencia je len jedným z faktorov, potrebných na dobrý preklad. Jazyková kompetencia zahŕňa písomný aj rečový prejav v materinskom a cudzom jazyku. Profesionálny prekladateľ by mal byť teda expertom v oblasti oboch jazykov.

Interkultúrna kompetencia je ďalším nesmierne dôležitým faktorom pri prekladaní textov. Špeciálne to platí pre historické texty. Pod interkultúrnou kompetenciou

¹⁴ Kompetenzprofil professioneller ÜbersetzerInnen [online]. [cit. 2011-05-10] Dostupné na internete: <http://www.google.sk/>. (Preklad: E.Z.: Nasledujúce grafické znázornenie systematizuje kompetenčný profil profesionálnych prekladateľov: jazyková kompetencia, interkultúrna kompetencia, rešerš kompetencia, technická kompetencia, odborná kompetencia a kompetencia služieb).

rozumieme konvencie a poznatky krajiny, v ktorej jazyku je text napísaný. Patria tu samozrejme aj vedomosti z oblasti dejín, kultúry, tradícií a poznanie iných

nepisovných foriem jazyka ako je slang, dialekty alebo ako aj v mojom prípade, zastaraná nemčina.

Pre prekladateľa je teda poznanie jazyka rovnako dôležité ako poznatky o danej krajine a mentalite jej obyvateľov. Pri interkultúrnej kompetencii sa často stretávame aj s pojmom interkultúrna komunikácia. O čo vlastne ide? Ak chceme komunikovať v dvoch alebo viacerých jazykoch, nehovoríme alebo nepíšeme len v rámci jedného kultúrneho systému, ale pohybujeme sa medzi dvoma kultúrami. Uplatňujeme teda interkultúrnú komunikáciu a jej význam vysvetľuje Mira Kadric, spoluautorka knihy *Translatorische Methodik, Basiswissen Translation 1*:

„Ohne transkulturelle Kommunikation könnten wir nie erfahren, was Menschen in anderen Ländern tun, denken, fühlen. Wir würden nicht wissen, was in der Welt geschieht oder geschehen ist. Wir wären vom Großteil der menschlichen Geschichte abgeschnitten. Wir würden vom Großteil der Welt nichts wissen.“¹⁵

Rešerš zahŕňa: prácu s printovými a elektronickými slovníkmi, prácu s paralelnými a ďalšími pomocnými textami, prácu s glosármi a spoluprácu s konzultantmi. Ako vidíme, rešerš je dôležitý krok na ceste k správne prekladu.

*„Pod pojmom **paralelný text** sa rozumie autentický nepreložený text v jazyku cieľového textu, ktorý je tematicky podobný alebo rovnaký ako východiskový text. Prekladateľ z neho čerpá predovšetkým informácie terminologického charakteru, textové konvencie (t.j. informácie o makroštruktúre a mikroštruktúre textu) a kolokácie (obsahová kombinovateľnosť jazykových znakov).“¹⁶*

¹⁵ Kadric, M./Kaindl, K./Kaiser-Cooke, M.: *Translatorische Methodik. Basiswissen 1*. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels AG, 2005, s. 159 ISBN 3-85114-863-0 (Preklad E.Z.: Bez medzikultúrnej komunikácie by sme sa nikdy nedozvedeli, čo robia, cítia a čo si myslia ľudia v iných krajinách. Nevedeli by sme čo sa deje alebo čo sa stalo vo svete. Boli by sme odrezaní od veľkej časti ľudských dejín. Nevedeli by sme nič o väčšine sveta.)

¹⁶ Múglóvá, D.: *Komunikácia Tlmočenie Preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža?* Bratislava: ENIGMA PUBLISHING, 2009, s. 27.

Paralelný text je teda spoľahlivou pomôckou pri vyhľadávaní nepoznaných slov alebo pri overovaní našich dohadov a predpokladov.

Technická kompetencia obsahuje poznanie a aktívne ovládanie prekladateľskej teórie, metód a techník. Patrí tu aj práca s prekladovými softvérmi, ktorá výrazne prispieva k uľahčeniu práce prekladateľa a to hlavne v preklade ekonomických a administratívnych textov.

Pojem *odborná kompetencia* sa spája s odbornými znalosťami prekladateľa v danom obore. Prekladateľ sa zvyčajne zaoberá textami z oblasti v ktorej sa dobre vyzná (medicína, právo, technika, ekonómia). Vypracúva si terminologické slovníky, číta paralelné texty a všeobecne snaží sa dozvedieť o danej oblasti všetky dostupné informácie.

Kompetenciu služieb vytvárajú všetky uvedené kompetencie. Okrem nich tu ešte patrí: analýza textu a jeho následný preklad vzhľadom na cieľovú skupinu, schopnosť vytvoriť text pre špecifické média, situačné a spoločensko-kultúrne skutočnosti, zaistenie kvality prekladu, prípadne korektúra iným prekladateľom, kritická sebareflexia, flexibilita, schopnosť koncentrovať sa a jednať s objednávateľom.

7.1 Lexikálne osobitosti prekladu

Lexika je súhrn slov a výrazov určitého jazyka. Hlavnou črtou slovnej zásoby je jej neustála zmena, ktorá súvisí s obmenami jazyka vplyvom iných národných jazykov a celkovo spoločenským vývojom. Výber slov je pre každého spisovateľa mimoriadne dôležitý. Každý z nás má iný jazykový lexikón, používa niektoré slová častejšie, iné zriedkavejšie. Prenesene by sme mohli povedať, že výber slov pre spisovateľa je rovnako dôležitý ako výber nôt pre skladateľa alebo výber farieb pre maliara. „*A color is as strong as the impression it creates.*“ (Ivan Albright) Slová sú základné sémantické jednotky vety, spájajú sa aby vyjadrili myšlienky jedinca, od nich závisí celková tvár textu a dojem, ktorý na čitateľovi zanechá. Niektoré knihy sa čítajú rýchlo a ľahko, iné zasa ťažko. Všetko je podmienené výberom slov, ktoré použije autor.

Lexika textu sa vyznačuje vysokým výskytom substantív. Naš cieľový text teda zaradujeme medzi statické texty. Typickou črtou výkladového slohového postupu je

vysoký index opakovania slov, ktorý je badať aj v našom texte. Najčastejšie sa opakujú slová: žena, ženské pohlavie, hnutie, učenec, vzdelanie, duch, vzdelávacie inštitúcie a iné.

V texte sa nachádza aj veľký počet adjektív. Autorka využíva akostné aj vzťahové prídavné mená. Ich úlohou je bližšie špecifikovať podstatné meno. Akostné prídavné mená sa dajú stupňovať a vyjadrujú isté osobné hodnotenia (vznešený, najhorší, nemravný, vzdelaný...) Vzťahové prídavné mená sa nedajú stupňovať (renesančný, vedecký, mužský...) a v texte sa takisto vyskytujú s vysokou frekvenciou.

Číselné údaje netvoria ťažisko textu. Väčšinou tu ide len o základné a radové číslovky v spojení so slovom „storočie.“ Analýza gramatických slov v texte nie je z nášho pohľadu podstatná a preto jej nebudeme venovať pozornosť.

Preklad vlastných mien

Vlastné mená zohrávajú v texte významnú úlohu. Ich cieľom je text konkretizovať, pomenovať činiteľa deja a hlavne poukázať na skutočnosť, že sa obsah vzťahuje na reálne osoby, ktoré skutočne žili a všetky tvrdenia sú podložené pravdivými faktami. Okrem vlastných mien osôb sa tu nachádzajú aj mená miest a štátov. V minulosti bolo zvykom spájať meno osoby s dedinou alebo mestom, z ktorej pochádzala.

Preklad vlastných mien je pretrvávajúcim prekladateľským orieškom pre mnohých prekladateľov. Máme tu na mysli pridávanie koncovky –ová k ženským vlastným menám. Nezaujato môžeme konštatovať, že existujú dve skupiny prekladateľov- tí, ktorí uprednostňujú pridávanie koncovky a tí, ktorí si myslia, že vlastné meno by za akýchkoľvek okolností malo zostať vo svojom pôvodnom tvare, lebo hocaké zmeny vlastného mena môžu viesť k rôznym komplikáciám týkajúcich sa identity jedinca.

Pri prekladaní textu sme sa neustále pridržiavali paralelných textov. Každé meno sme si overili v textoch písaných po slovensky a ich výskyt s a bez prípony –ová. Celkovým skúmaním tejto problematiky sme zistili, že v súčasnosti sa ešte stále uprednostňuje písanie ženských vlastných mien s koncovkou –ová a preto sme toto pravidlo použili pri 90% ženských mien. Zvyšných 10% tvoria vlastné ženské mená, pri ktorých by koncovka –ová pôsobila mimoriadne rušivo. Ako príklady uvádzam mená: Mademoiselle de Gournay, Izabela d'Este.

S nastupujúcim trendom internacionalizácie a vzhľadom na to, že použitie tohto pravidla vytvára z niektorých ženských mien (napr. arabské, indické mená) nevysloviteľné výrazy si dovoľíme tvrdiť, že nastupujúca generácia prekladateľov sa bude prikláňať k druhému riešeniu, t.j. ponechanie originálneho tvaru ženského vlastného mena.

Osobitú kapitolu tvoria vlastné krstné mená (ženské aj mužské), ktoré sa (ak existuje ekvivalent v slovenskom jazyku) prekladajú. Nemecká predložka „von“ znamená šľachtický pôvod svojho nositeľa a v slovenčine sa spolu s priezviskom prekladá ako prívlastok.

Príklady mien vyskytujúcich sa v texte:

Elisabeth von der Pfalz → *Alžbeta Falcká*

Christine von Schweden → *Kristína Švédka*

Wilhelm von Oranien → *Viliam Oranžský*

Margarete von Navarra → *Margaréta Navarská*

Často sme sa stretali aj s geografickými názvami krajín a ich obyvateľov:

Venedig → *Benátky*

Italienerinnen → *Talianky*

England → *Anglicko*

Frankreich → *Francúzsko*

Mitteleuropa → *Stredná Európa*

Názvy diel písaných po latinsky a francúzsky sme neprekladali:

De casibus virorum et feminarum illustrium, De legibus connubialibus (latinský jazyk)

Précieuses des Hotel Rambouillet, Précieuses ridicules und Femmes savantes (francúzsky jazyk)

Nemecký jazyk je známy svojou obľubou v zložených slovách (kompozitách). Kompozitá sa skladajú väčšinou z dvoch alebo viacerých plnovýznamových slov a ich úlohou je zostručenie výrazu, ktorý by inak bolo nutné vyjadriť zdĺhavým opisným spôsobom.

Heiligenlegenden → *legendy o svätých*

Weiterentwicklung → *d'alší vývoj/ rozvoj*

Gebrauchsgegenstände → *predmety dennej spotreby*

V rámci lexikálnej roviny sme sa rozhodli použiť antonymický preklad:

Das Schicksal der gelehrten Königin Christine von Schweden gestaltete sich kaum anders.

Osud vzdelanej kráľovnej Kristíny Švédskej sa vyvíjal podobne.

Pri prekladateľskom procese sme sa rozhodli použiť aj poznámku prekladateľa pod čiarou. Dôvodom bola:

- nezrozumiteľnosť textu
- nejasný sémantický význam výrazu

V tejto súvislosti uvádzame niekoľko príkladov, na ktorých by sme chceli obhájiť svoje rozhodnutie využiť túto prekladateľskú pomôcku:

V druhej polovici prekladu sa stretávame s dlhším opisom istej dámy, metresy Ľudovíta XV, ktorú autorka nazvala „Vládkyňa francúzskych salónov.“ Z histórie vieme, že medzi najznámejšie metresy francúzskeho kráľa Ľudovíta XV patria dve ženy: Madame de Pompadour a Madame du Barry. Zo životopisov oboch dám sa dozvedáme, že obe pochádzali z nešľachtickej rodiny, obe boli nadpriemerne krásne a obe vyrastali v kláštore. Avšak ak pozornejšie čítame životopis Madame de Pompadour, zistíme, že vďaka svojmu šarmu, kráse, ale hlavne inteligencii a vzdelaniu sa postupne stala vládkyňou francúzskych salónov. Autorka spomína vo svojom diele aj fakt, že malá Jeanne už ako dieťa vymyslela plán ako získať kráľovu priazeň. Podľa istých zdrojov mala však na tomto pláne veľký podiel práve jej matka, ktorá po návšteve veštkyne, ktorá jej predpovedala, že jej dcéra bude raz viac ako kráľovná, robila všetko možné i nemožné, aby sa malá Jeanne (jej pravé meno) stretla s kráľom.

Poznámku prekladateľa sme využili aj pri vysvetlení dvoch náboženských pojmov: labadisti a kvakeri. Myslíme si, že priemerne vzdelaný slovenský čitateľ nepozná význam týchto dvoch pojmov. Z kontextu si síce môže domyslieť, že ide o náboženské sekty, ale pre úplnosť porozumenia tejto pasáže, sme sa rozhodli pre bližšie vysvetlenie pod čiarou.

7.2 Morfológické osobitosti prekladu

V morfológii skúmame slovné druhy a ich výskyt v danom texte. Po prečítaní prekladu sme sa zhodli na tom, že text je mimoriadne bohatý na plnovýznamové slovné druhy. Nachádza sa tu vysoký počet podstatných mien, prídavných mien, prísloviak a sloviak. Vzhľadom na túto skutočnosť môžeme tvrdiť, že text má vysokú informatívnu hodnotu a je nadmieru hutný. Menné vyjadrovanie prispieva k celkovej statickosti textu.

Medzi ďalšie morfológické osobitosti prekladu patrí osoba, číslo, pád, čas, spôsob a slovesný rod. Text je napísaný skoro výlučne v 3. osobe singuláru. Použitie neosobnej tretej osoby odzrkadľuje celkový objektívny, vecný a nehodnotiaci charakter textu. Číslu a pádu v štruktúre textu nebudeme venovať pozornosť, lebo v našom preklade nezaujímajú významné postavenie. Slovesný čas v texte je spravidla minulý. Autorka opisuje ľudí, ktorí žili a tvorili v minulosti. Vety sú najčastejšie v oznamovacom spôsobe. Text patrí k odbornému štýlu, v ktorom ide hlavne o jasné, vecné a objektívne informovanie, bez expresívnych odtienkov. Poznáme činný a trpný slovesný rod. Činný rod je štylisticky neutrálny a v texte sa vyskytuje s približne rovnakou frekvenciou ako trpný rod. Pri použití činného rodu poznáme činiteľa deja (agens). Aj keď sa trpný rod využíva častejšie v germánskych a románskych jazykoch ako v slovenčine, jeho výskyt v slovenčine máme možnosť pozorovať hlavne vo vedeckých a odborných rozpravách, výkladoch a úvahách.

7.3 Syntaktické osobitosti prekladu

Pri syntaktických osobitostiach prekladu si všimame štruktúrnu stavbu viet. Najzákladnejšie delenie viet sa vzťahuje na ich členitosť. Poznáme dvojčlenné a jednočlenné vety. „*Jednočlenné vety sú také, ktoré nemožno členiť na podmetovú a prísudkovú časť – obsahujú iba jeden z týchto vetných členov.*“¹⁷ Naš preklad neobsahuje jednočlenné vety, vyskytujú sa tu len štylisticky bezpríznačné dvojčlenné vety.

¹⁷ Mistrík, J.: Praktická slovenská štylistika. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1961. s. 134.

V preklade sa vo veľkej miere nachádzajú súvetia, lebo práve tie sú typické pre odbornú štúdiu, akou je náš text. Súvetia sa delia na dva typy: priraďovacie a podraďovacie. Vo všeobecnosti platí, že medzi vetami, tvoriace priraďovacie súvetie je znamienko rovnosti, obe vety sú rovnocenné. V našom preklade sa nachádzajú oba typy súvetí, pričom prevažujú podraďovacie súvetia. Tie sa skladajú z dvoch alebo viacerých viet, pričom vety nemajú rovnocenné postavenie. Vety v takomto súvetí sú buď hlavné alebo vedľajšie. Vedľajšie vety sa pripájajú podraďovacími spojkami (lebo, kým, hoci, keď), vzťažnými zámenami alebo zámennými príslovkami (ktorý, čo, kde, ako).

V texte sme sa stretli aj s priamou rečou:

Christine de Pisanová:

"Wenn durch Naturgesetz jeder Mann jeder Frau überlegen ist, so dürfte selbst die größte Königin nicht regieren, sondern ihrem letzten Diener gehorsam sein ... Wenn bloße Stärke das Recht zu herrschen giebt, so sind wir jedem Lastträger Gehorsam schuldig ... Aber der kräftigste ist nicht immer der weiseste Mann ... Geist ist ein Geschenk, das Gott unparteiisch unter die Geschlechter verteilte."

„Ak má byť podľa zákona prírody každý muž nadradený nad každou jednou ženou, tak by ani tá najväčšia kráľovná nemohla vládnuť sama a musela by poslúchať svojho posledného služobníka... Ak by samotná sila dávala právo vládnuť, tak by sme museli prejavovať poslušnosť každému nosičovi... Ale najsilnejší muž nie je vždy ten najmúdrejší... Duch múdrosti je dar, ktorý boh rozdelil nestranne medzi obe pohlavia.“

Montesquieu:

"Wer die Minister handeln sieht und die Frauen nicht kennt, die sie beherrschen, ist wie jemand, der eine Maschine arbeiten sieht, aber die Kräfte nicht kennt, durch die sie bewegt wird."

„Kto vidí konať ministrov a nepozná ženy, ktoré ich ovládajú, je ako niekto, kto vidí pracovať stroj, ale nepozná sily vďaka ktorým sa pohybuje.“

Syntax ako veda sa zaoberá aj slovosledom a vetosledom. Ak študujeme cudzie jazyky zistíme, že v angličtine je pevnejší slovosled, ako napr. v nemčine, španielčine

a slovenčine. Každý jazyk má isté pravidlá usporiadania slov vo vete, ktoré je pre správnu výpovednú hodnotu vety nutné dodržiavať. Platí to aj pre slovenčinu.

„V slovenčine nie je slovosled ľubovoľný, ako sa to často hovorí. Každý vetný alebo súvetný člen má ustálenú základnú polohu.“¹⁸

Každá veta obsahuje jadro a východisko. Jadrom sa nazýva najdôležitejší výraz vety. Je to pre nás doposiaľ neznáma informácia. Východisko je slovo, ktoré už z predchádzajúcej vety poznáme, z ktorého vychádzame, teda relatívne známa časť vety.

7.4 Typografické osobitosti prekladu

V originálnom texte niekedy chýba grafické rozlíšenie medzi názvom literárneho diela a ostatným textom. Aj keď sa pri preklade do vonkajšej štruktúry textu zasahuje len minimálne, rozhodli sme sa graficky odlíšiť text a názvy diel. Keďže sa v texte nachádza aj priama reč označená úvodzovkami, pri názvoch diel sme pre lepšie rozlíšenie využili kurzívu.

Précieuses ridicules und Femmes savantes → *Précieuses ridicules und Femmes savantes*

De casibus virorum et feminarum illustrium → *De casibus virorum et feminarum illustrium*

¹⁸ Mistrík, J.: Praktická slovenská štylistika. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1961. s. 168

8. Záver

Bakalárska práca je zameraná na preklad kapitoly *Die Stellung der Frauen im Geistesleben* z knihy *Die Frauenfrage, ihre geschichtliche Entwicklung und wirtschaftliche Seite*. Konečnému prekladu predchádzali dlhé hodiny overovania si správnych prekladov slov a mien prostredníctvom internetu a literatúry.

V prvej polovici práce sme sa venovali analýze východiskového textu. Charakterizovali sme ho, opísali kompozíciu, jeho formu, použitý slohový postup a jazykový štýl. Našu osobitú pozornosť si zaslúžil jazyk textu. Vysvetlili sme aj niektoré typografické pravidlá nemeckého jazyka, použité v originálnom texte.

Prekladateľská analýza nám sprostredkovala základné informácie o texte, jeho type, forme a vlastnostiach. Za ňou nasledujúca anticipácia prekladateľských problémov nás oboznamuje s jazykovými, obsahovými a technickými problémami pri preklade textu. Tu sme uviedli aj zhrnutie textu v slovenskom a nemeckom jazyku nasledované samotným prekladom. Charakteristika cieľového textu sa sústreďuje na lexikálne, morfológické a syntaktické osobitosti textu. Uvádzam tu mnohé prekladateľské riešenia spolu s vysvetlením.

Pri preklade sme využívali informácie z viacerých prameňov. Každý preklad si vyžaduje dokonalú znalosť témy. Na internete ale aj v knihách sme sa snažili dozvedieť čo najviac faktov o ženských hnutiach a o všetkých osobnostiach, ktoré autorka spomína v článku. Na internete sme si vyhľadali každé meno spomínané v texte, čo nám významne pomohlo v pochopení článku. Veľa času sme venovali aj analýze prekladu, ktorá je významnou časťou tejto bakalárskej práce. Analýza slúži na bližšie vysvetlenie a zdôvodnenie zvolených prekladateľských riešení. Svoju pozornosť sme upriamili na najdôležitejšie osobitosti originálu a prekladu. Patrí tu hlavne jazyk originálu a čas v preklade. Na záver by som ešte dodala, že preklad textu, ktorý vznikol pred viac než storočím, bol pre mňa veľkou výzvou. Snažila som sa v ňom zúročiť všetky vedomosti z uplynulých dvoch rokov a vytvoriť tak hodnotnú prácu.

9. Literatúra a elektronické zdroje

Buscha, J., Helbig, G.: Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Germany: Langenscheidt KG, Berlin und München, 2001. 654 s. ISBN 978-3-468-49493-2

Götz, D., Haensch, G., Wellman, H.: Größwörterbuch Deutsch als Fremdsprache. München, 2008, 1305 s. ISBN 978-3-468-49037-8

Kadric, M./Kaindl, K./Kaiser-Cooke, M.: Translatorische Methodik. Basiswissen 1. Wien: Facultas Verlags- und Buchhandels AG, 2005, 159 s. ISBN 3-85114-863-0

Kautz, U.: Das Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens. 2. Aufl. München: Iudicium, 2002. 643 s. ISBN 3-89129-449-2

Kol. aut.: História žien Aspekty písania a čítania. Bratislava: ASPEKT, 2007. 328 s. ISBN 80-85549-65-4

Kol. aut.: Hlasy žien Aspekty ženskej politiky. Bratislava: ASPEKT, 2002. 475 s. ISBN 80-85549-30-1

Kol. aut.: Myslenie o preklade. Bratislava: Kalligram a Ústav svetovej literatúry SAV, 2007. 184 s. ISBN 978-80-8101-006-4

Mistrík, J.: Praktická slovenská štylistika. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1961. 199 s. 68 – 195 - 63

Mistrík, J.: Štylistika slovenského jazyka. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977, 452 s. ISBN

Moravčík, L.: Ženy ktoré menili svet. Bratislava: Regent, spol. s.r.o., 2007. 266 s. ISBN 978-80-88904-60-1

Mügllová, D.: Komunikácia Tlmočenie Preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža? Bratislava: ENIGMA PUBLISHING, 2009, 324 s. ISBN 978-80-89132-82-9

Popovič, A.: Teória umeleckého prekladu. Bratislava: Tatran, 1975. 293 s. 61 – 632 - 75

Royston, A.: 100 najväčších žien histórie. Bratislava: Timy, spol. s.r.o., 2002. 109 s. ISBN 80-8065-024-1

<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1652/3176>

<http://www.vytvarnavychova.sk/vytvarne-umenie/rozbor-umeleckeho-diela/66-zena-vyvoj>

<http://pribehy-z-historie.blog.cz/0912/renesancia>

<http://pirckheimer-gymnasium.de/cms/schulprofil-mainmenu-29/324-wer-war-willibald-pirckheimer.html>

<http://home.infionline.net/~ddisse/pirckhei.html>

<http://referaty-seminarky.sk/madame-de-pompadour-zivotopis/>

<http://www.fann.sk/zo-sveta-kozmetiky-a-parfumov/detail/flakony-a-novovek/>

http://www.visitvoltaire.com/v_pompadour.htm

<http://plato.stanford.edu/entries/agrippa-nettesheim/>

http://books.google.sk/books?id=9r1ZSZe2nWQC&pg=PA194&lpg=PA194&dq=deutsche+sprache+1900&source=bl&ots=swyo4O8T2o&sig=e80yqSg1AKzqGnWVtqfh1f0zKlo&hl=sk&ei=eMoITr_mNsac-wbqnIXGDQ&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=10&ved=0CHQQ6AEwCQ#v=onepage&q=deutsche%20sprache%201900&f=false

<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1652/3176>

10. Příloha: Východiskový text

Die Stellung der Frauen im Geistesleben

Frauenbildung in der italienischen Renaissance. — Die berühmten Frauen Spaniens. — Christine de Pisan und die Bildung der Frauen Frankreichs. — Der erste deutsche Vorkämpfer der Frauenbewegung. — Die gelehrten Frauen und ihre Neigung zur Mystik. — Die Erziehungspläne Mary Astells. — Die "gelehrten Frauenzimmer" des 18. Jahrhunderts. — Die französische Salondame. — Rousseaus Einfluß auf die Frauen.

Die wirtschaftliche Entwicklung wirkte in steigendem Maße auf die Trennung der Menschheit in die Masse der Besitzlosen auf der einen und die wenigen Besitzenden auf der anderen Seite. Der geistige Fortschritt, die Ausbreitung allgemeinen Wissens und höherer Kultur wurden dadurch bestimmt: harte Arbeit, unaufhörlicher Kampf ums tägliche Brot, raubten dem Volk sowohl die notwendige Muße, als die geistige Frische und Empfänglichkeit für eine tiefere Bildung, die daher zu einem Privilegium der besitzenden Klassen werden mußte. Mehr noch als für die Männer gilt diese scharfe Trennung für die Frauen, denen bedeutend weniger Hilfsmittel zu Gebote standen, um die widrigen äußeren Lebensumstände überwinden zu können.

Auch in die Klöster, die in der ersten Zeit ihres Bestehens Zufluchtsstätten aller Bildung waren, traten meist nur begüterte und vornehme Frauen ein. Wurden Arme aus Gnade und Barmherzigkeit aufgenommen, so fanden sie als Mägde Verwendung und nahmen keinen Teil an dem vielfach reichen geistigen Leben des Klosters. Wenn daher die Geschichte der geistigen Entwicklung des weiblichen Geschlechts verfolgt werden soll, so darf nicht vergessen werden, daß sie sich im allgemeinen auf die Kreise der Besitzenden beschränkt, wie die Geschichte der Frauenarbeit fast ausschließlich nur von den besitzlosen Frauen sprechen konnte.

Im frühen Mittelalter waren Geistliche und fahrende Spielleute die Lehrer der vornehmen Frauen. Sie vermittelten ihnen einen Grad von Bildung, der zwar an sich gering genug war, aber immerhin den der Männer im allgemeinen übertraf. Hieß es doch, daß Gelehrsamkeit den Mann furchtsam und weibisch mache und daher möglichst

zu vermeiden sei.¹³⁶ Manche Burgfrau konnte nicht nur die Heiligenlegenden, sondern auch die Bibel im Urtext lesen. Die traurigen, durch die unaufhörlichen inneren Wirren verursachten Zustände, verbunden mit dem Einfluß der protestantischen Kirche, die aller Frauenbildung durchaus abhold war, hemmten im Norden Europas die Weiterentwicklung der geistigen Hebung des weiblichen Geschlechts. Im Süden dagegen, vor allem in Italien, wo nicht wie im deutschen Reich die unter dem Deckmantel religiöser Kämpfe geführten Kriege der Fürsten untereinander allen Wohlstand untergraben, die Gemüter erhitzt und mit dem schlimmsten Fanatismus, dem religiösen, erfüllt hatten, wurden die Thore der Wissenschaft den Frauen weiter geöffnet als je vorher.

Auf klassischem Boden war die antike Kunst und Wissenschaft zu neuem Leben erwacht. Alle Umstände wirkten zusammen, um diese Wiedergeburt zu ermöglichen. Die Kleriker, die die Sprache des Horaz und des Cicero nicht untergehen ließen, die Kreuzfahrer, die nicht nur das Morgenland, sondern auch das Land Homers und Platos wieder entdeckten, die fahrenden Sänger, die ihre Weisen nach denen heidnischer Dichter formten, sie alle bahnten dem Zeitalter der Renaissance die Wege, und die blühenden Handelsstädte mit ihrem freien Bürgertum, die glänzenden Fürstenhöfe mit ihren an Mitteln und Muße reichen Bewohnern bildeten den Nährboden, aus dem es seine Lebenskraft sog. Auch die Religion war kein Hindernis; der Glanz der Kirche hatte die weltentsagenden Lehren des ursprünglichen Christentums längst vergessen machen.

Die Frauen nahmen, soweit sie den begüterten Volksklassen angehörten, ohne darum kämpfen zu müssen an den geistigen Schätzen teil, die in fast unerschöpflicher Fülle gehoben wurden. Ihre Zeit und ihre Kräfte wurden nicht mehr durch die umfangreiche hauswirtschaftliche Thätigkeit früherer Jahrhunderte in Anspruch genommen, da Handwerk und Industrie die Herstellung einer großen Menge Gebrauchsgegenstände übernommen hatten und die grobe tägliche Arbeit ausschließlich den Mägden überlassen blieb. So war es nur eine natürliche Folge der Befreiung des begüterten Teils des weiblichen Geschlechts von einförmiger Arbeitslast, daß er an der Kunst, die ihn umgab, an der Wissenschaft, von der er reden hörte, lebhafteres Interesse nahm und daß einzelne, besonders begabte Frauen gelehrte Berufe ergriffen, oder künstlerisch thätig

waren. In den Häusern der Handelsherrn und den Palästen der Fürsten genossen die Kinder beiderlei Geschlechts von humanistisch gebildeten Erziehern denselben Unterricht. Hervorragende Pädagogen widmeten ihre ganze Kraft der Heranbildung ihrer Zöglinge, sodaß z.B. eine Cäcilia Gonzaga unter Leitung Vittorinos de Feltré schon mit zehn Jahren die klassischen Sprachen vollkommen beherrschte.¹³⁷ Aber nicht einseitige Gelehrsamkeit war das Ziel der Erziehung, vielmehr war es die harmonische Ausbildung der ganzen Persönlichkeit, die Individualisierung des einzelnen Menschen.¹³⁸ Die große Errungenschaft der Renaissance für das weibliche Geschlecht lag demnach nicht darin, daß die Universitäten den Frauen geöffnet wurden und der Ruhm einzelner weiblicher Gelehrten die damalige Welt erfüllte, sondern in der Anerkennung der Frau als eines selbständigen Menschen. Die höhere Form des Umganges zwischen den Geschlechtern, von dem die italienischen Novellisten¹³⁹ und Biographen erzählen, ist allein schon ein Beweis dafür. Der Inhalt der Geselligkeit bestand nicht mehr allein in den Freuden der Tafel und der Liebe, das Weib war nicht mehr nur Schaffnerin und Geliebte, sie nahm an wissenschaftlichen Unterhaltungen teil, vor ihr trugen die Dante, Petrarca, Boccaccio ihre Dichtungen vor, und ihr reifes Urteil wurde dem der Männer gleich geachtet, ja häufig wog es schwerer, als jenes.¹⁴⁰ Frauen, wie Katharina Cornaro in Venedig, Isotta Malatesta in Rimini, Aemilia Pia in Urbino, Isabella von Este in Mantua, Veronica Gambarra in Bologna waren der Mittelpunkt geistig lebendiger Kreise, von deren Meinung der Ruhm so mancher Dichter und Künstler abhing. Die größere Freiheit, welche die Frauen der Renaissance genossen, die Selbständigkeit, mit der sie ihren eigenen Ueberzeugungen und Gefühlen folgten, hat religiöse und moralische Zeloten veranlaßt, sie als ganz besonders sittenlose Geschöpfe hinstellen, und manche führen sie noch heute als Beispiele dafür an, daß das Weib verderbe, wenn es dem Manne sich gleich stellen wolle. Ein Vergleich jedoch zwischen den im allgemeinen geistig tief stehenden Frauen Frankreichs und Englands im 15. und 16. Jahrhundert mit den hochgebildeten Frauen Italiens zur gleichen Zeit, muß durchaus zu Gunsten dieser entschieden werden.¹⁴¹ Sie waren keine stillen stumpfen Dulderinnen oder hinterlistige Intrigantinnen, sie zerrissen daher häufig die Bande entwürdigender Ehen und folgten der Stimme ihres Herzens, und diese höhere Sittlichkeit schloß von selbst leichtfertige Sittenlosigkeit gerade bei den bedeutendsten unter ihnen aus.

Wo aber die allgemeine Bildung der Frauen in einseitige Gelehrsamkeit ausartete und wo Frauen als Künstlerinnen, Dichterinnen oder Rednerinnen öffentlich auftraten, machte sich ein Charakterzug besonders bemerkbar: ihre Wissenschaft wie ihre Kunst trugen ein völlig männliches Gepräge, und das höchste Lob, das ihnen gezollt wurde, war das, einen männlichen Geist zu haben. Schon die Theologin Boulonnois, die im 13. Jahrhundert in Bologna predigte und Professor wurde,¹⁴² war wegen der "männlichen Kraft" ihrer Rede berühmt. Novella d'Andrea, die holdselige Lehrerin des kanonischen Rechts und Magdalena Buonsignori, die gepriesene Verfasserin von "de legibus connubialibus"¹⁴³ waren Rechtsgelehrte von "männlichem Scharfsinn". Isotta Nogarola, die vor Päpsten und Kaisern Vorträge hielt, Cassandra Fedele, die in Padua dozierte, Ippolita Sforza, die auf dem Kongreß zu Mantua den Papst begrüßte, Isikratea Monti und Emilia Brembati, deren Redekunst Hunderte von Zuhörern anzog—sie alle sahen ihren höchsten Ehrgeiz darin, ihr Geschlecht vergessen zu machen. Und so sehr war diese Auffassung gang und gäbe, daß sogar bedeutende Frauen vor sich selbst das Gelübde der Keuschheit ablegten, weil sie zwischen dem Dienst der Wissenschaft oder Kunst und dem physischen Leben des mütterlichen Weibes keine harmonische Verbindung fanden. Zu ihnen gehörte Vittoria Colonna, die gefeierte Dichterin, die unsterbliche Freundin Michelangelos.¹⁴⁴ Auch sie vermochte, trotz der geistigen Höhe, auf der sie stand, trotz der geistigen Kraft, die ihr eigen war, die Kluft zwischen dem Weibe als Geschlechtswesen und dem Weibe als Künstlerin und Gelehrte nicht zu überbrücken. Und an diesem Punkt mußten die Frauen der Renaissance scheitern, weil die Rolle, die sie als ausübende, nicht nur als anregende und urteilende Kräfte im geistigen Leben spielten, nicht das Ergebnis einer aus der inneren Entwicklung des gesamten weiblichen Geschlechts herauswachsenden Bewegung, sondern nur eine spontane Befreiung einzelner Frauen aus geistiger Gebundenheit war. Darum blieb diese Erscheinung auch ohne tiefgreifende Folgen; sie war nicht einmal ein ausreichender Beweis für die geistige Ebenbürtigkeit der Frauen, weil sie zu ängstlich in die Fußstapfen der Männer traten, statt zu zeigen, daß sie auch ihren eigenen Weg zu gehen wissen.

Durch oberflächliche Beurteilung könnte aus den zahllosen Schriften jener Zeit über die Frauen, ihren Ruhm und ihre Fähigkeiten eine tiefgehende Frauenbewegung gefolgt

werden. Eine nähere Kenntnis jedoch beweist, daß viele Schriftsteller, der antikisierenden Mode folgend, einen wahren Heroenkultus trieben und jeder ein Plutarch zu sein glaubte, wenn er Biographien berühmter Männer schrieb. Solche berühmter Frauen konnten nicht ausbleiben, da sie überall mit im Vordergrund des geistigen Lebens standen. Boccaccio ging zuerst mit dem Beispiel voran und schilderte in seiner lateinisch geschriebenen Abhandlung: *De casibus virorum et feminarum illustrium* eine Reihe hervorragender Frauen von den Griechen an bis zu seiner Zeit. Wie wenig er dadurch zu einem Vorkämpfer der Frauenfrage wurde, zeigt seine heftige Satire auf das weibliche Geschlecht: *Il Corbaccio*. Zahlreich waren seine Nachahmer;¹⁴⁵ sie suchten einander nicht durch Geist und Witz, sondern durch die Masse der verherrlichten Frauen zu übertreffen, bis schließlich Peter Paul Ribera durch sein Werk über die unsterblichen Triumphe und heldenhaften Abenteuer von 845 Frauen alle in den Schatten stellte. Es war nur ein Schritt weiter auf dem einmal betretenen Wege, wenn mit großem Aufwand von tönenden Worten nunmehr der höhere Wert des weiblichen Geschlechts vor dem männlichen gepriesen¹⁴⁶ und die Frage zum Stoff gesellschaftlicher Unterhaltung wurde, an dem Redekunst und geistreicher Witz sich übten. Einen tieferen Eindruck hinterließ diese ganze Litteratur auf die Dauer in Italien nicht, weil sie dem Bedürfnis zu fern lag und nur für jene wenigen Frauen von Interesse sein konnte, die dank ihrer günstigen äußeren Verhältnisse sich mit gleichen geistigen Waffen mit den Männern zu messen vermochten.

Ihre Zahl war, trotz der 845 berühmten Frauen Riberas, im Verhältnis zur Allgemeinheit und zu der Zeitspanne, auf die sie sich verteilten, nur gering. Auch Spanien, dessen Frauen sich damals mehr als andere ihres männlichen Geistes wegen rühmten, brachte nur wenige wirklich hervorragende weibliche Gelehrte hervor, unter denen die Theologin Isabella von Cordoba¹⁴⁷ und die in vierzehn Sprachen gleich gewandte Rednerin Juliana Morelli von Barcelona sich besonders auszeichneten.

Während in Italien und Spanien die Frauen, ohne darum kämpfen zu müssen, gewissermaßen selbstverständlich an den geistigen Errungenschaften teil nahmen—als Empfangende, wie als Gebende, war ihre Lage in Frankreich, England und vor allem in Deutschland eine durchaus andere. Sie waren gedrückt durch die wirtschaftliche Lage,

und Wissenschaft und Kunst gelangte nur durch zweite und dritte Hand zu ihnen. Darum entstand zunächst nur in wenigen Frauen durch das Beispiel der Italienerinnen der Wunsch nach geistiger Fortbildung, nach intellektueller Gleichberechtigung. Und er trat—bezeichnend genug für die Zustände in Mitteleuropa—häufig in Gemeinschaft mit dem Bedürfnis nach einem Broterwerb auf. Die französische Schriftstellerin Christine de Pisan ist ein klassisches Beispiel dafür.¹⁴⁸ Früh verwitwet, sah sie sich gezwungen, ihre Kinder zu ernähren und groß zu ziehen. Da sie eine, für die Ansichten ihrer Zeit, des 15. Jahrhunderts, gute Erziehung genossen hatte, bildete sie sich mit eiserner Energie weiter aus und ermöglichte es, von ihrer Schriftstellerei mit ihren Kindern leben zu können. Ihr Roman von der Rose, ihre geistvolle Geschichte Karls V. machten ihr über die Grenzen ihres Vaterlandes hinaus einen Namen. Für die Beurteilung der Frauenfrage jener Zeit ist jedoch ihre Streitschrift "La cité des dames" besonders interessant. Sie schilderte darin das Leben und Wirken der italienischen Juristin Novella d'Andrea, um, daran anknüpfend, für die wissenschaftliche Bildung der Frauen einzutreten, und erklärte zum Schluß, daß die Männer nur aus dem Grunde dagegen seien, weil sie fürchteten, die Frauen könnten klüger werden als sie. Christine de Pisan genießt den Ruhm durch diese Arbeit die erste Schrift zur Frage der Emanzipation der Frauen geschrieben zu haben; sie war, infolge ihres eigenen Lebenskampfes, prädestiniert dazu. Nicht der Süden, der über seine Kinder einen solchen Ueberfluß an Reichtum und Schönheit ausschüttete, daß auch die Frauen nicht abseits stehen konnten, sondern die Länder Mittel- und Nordeuropas, wo der Kampf ums Dasein alle, auch die Frauen erfaßte, waren der Nährboden der Frauenfrage und der Frauenbewegung. Diejenigen, die sich der Not und Unterdrückung ihres Geschlechts zuerst bewußt wurden und sie in Worte zu fassen wagten, konnten natürlich nicht die Allermißhandeltsten sein; sie mußten auf einer gewissen Höhe der Bildung und des Verständnisses stehen. Denn die tiefste Not macht stumpf; sie zerstört alle Thatkraft; sie läßt selbst das Gefühl der Unzufriedenheit mit dem eigenen Elend nicht aufkommen.

Die erste Nachfolgerin Christinens in Frankreich war darum auch eine Frau desselben Standes wie sie: Mademoiselle de Gournay, die Adoptivtochter Montaignes. Sie proklamierte die Gleichberechtigung der Geschlechter mit Ausnahme der Wehrpflicht. Einen direkten praktischen Erfolg hatten diese Bemühungen selbstverständlich nicht, aber sie wirkten im Verein mit dem Einfluß des Humanismus, dem Aufblühen von

Kunst und Litteratur und dem durch zunehmende Ausbeutung des Volks wachsenden Wohlstand der oberen Klassen auf die Erhöhung der Frauenbildung. Was Geist und Wissen betrifft, ragte eine Königin, die beinahe zu einer sagenhaften Gestalt geworden ist, aus der Menge gelehrter Frauen hervor: Margarete von Navarra, die Schwester Franz' I.149 Ihre Erzählungen, ihre Gedichte, vor allem aber ihr Briefwechsel, geben den Geist des 16. Jahrhunderts mit all seinem Leichtsinn und seiner Grazie lebendig wieder, sie weisen aber auch überall die Spuren der Nachahmung italienischer Vorbilder auf. Ihre gleich kluge, aber, im Gegensatz zu ihr, sittenlose Namensschwester, Margarete von Valois, die Gattin Heinrichs IV.150, schrieb fünfzig Jahre später einen selbständigeren Stil und verfaßte, voller Verachtung für die sie umgebende schwächliche und gemeine Männerwelt, trotzend auf ihren energischen Geist, eine Schrift über die Ueberlegenheit des weiblichen Verstandes.

Bedeutende Leistungen auf wissenschaftlichem Gebiet haben die Frauen Frankreichs jedoch nicht aufzuweisen. Eine einzige nur ragt aus der Menge hervor: Anna, die Tochter des gelehrten Philologen Tanneguy Lefèbre und Gattin seines unbedeutenden Schülers André Dacier. Die ersten französischen Uebersetzungen des Plautus und Aristophanes, des Terenz und vor allem des Homer stammen von ihr, und ihre Streitschrift: *Traité des causes de la corruption du goût*, worin sie die Angriffe Lamottes gegen die Ilias und die Odyssee energisch zurückwies, hat einen dauernden Wert behalten. Daß Anna Dacier so allein steht, ist leicht begreiflich, denn die Gelehrsamkeit, die ein Mittel geistiger Befreiung, vertieften und verfeinerten Lebens für alle hätte werden sollen, wurde zur Modelaune der "guten Gesellschaft", die sich schließlich bis zu lächerlichen Verzerrungen verstieg. Die Frauen fanden, wie in Italien, die Harmonie zwischen ihrer weiblichen Natur und ihrer wissenschaftlichen Bildung nicht. Auch sie entsagten vielfach der Liebe und der Mutterschaft, um sich ungestört ihren Studien zu widmen. So brachten z.B. die *Précieuses* des Hotel Rambouillet die gelehrten Frauen in berechtigten Verruf, und wenn Molière in seinen Lustspielen *Précieuses ridicules* und *Femmes savantes* ihrer Unnatur tödliche Streiche versetzte, so zeigte er sich damit nicht als Feind, sondern als Freund des weiblichen Geschlechts.

Weit mehr als auf die geistige Entwicklung Frankreichs hatte die Wiederbelebung des klassischen Altertums auf die Deutschlands eingewirkt. Aber die Zeiten waren zu

schwer, die Masse des Volks zu arm, die Frauen zu tief befangen in dem engen Kreis ihrer häuslichen Sorgen, als daß sie in nennenswerter Weise daran hätten teilnehmen können. Erst sehr allmählich drang der Geist der neuen Zeit aus den Stuben der Gelehrten und den Hörsälen der Universitäten auch zu ihnen. Während das fünfzehnte und sechzehnte Jahrhundert die Blütezeit weiblicher Gelehrsamkeit in Italien, in Spanien, zum Teil auch in Frankreich war, setzte sie in Deutschland erst im Anfang des siebzehnten Jahrhunderts ein. Viel früher beschäftigten sich jedoch die Humanisten mit der theoretischen Erörterung der Frauenfrage, wie sie die italienische Renaissance dadurch aufgestellt hatte, daß sie den Frauen die Pforten zur klassischen Bildung nicht verschloß. Was dort ohne Kampf unter dem unmittelbaren Eindruck der großen geistigen Errungenschaften geschah, darüber mußte der grüblerische Deutsche erst langatmige Theorien aufstellen, und der langsame, künstlich niedergehaltene Geist der deutschen Frau konnte die fremde Nahrung nur in homöopathischen Dosen vertragen. Der erste Gelehrte, der als Vorkämpfer dieser Art Frauenfrage gelten kann, war der merkwürdige platonisch-christliche Philosoph Cornelius Agrippa von Nettesheim. Seine Schrift über den Vorzug des weiblichen Geschlechts,¹⁵¹ die 1505 erschien, liest sich zum Teil wie eine moderne Verteidigung des Rechts der Frauen auf Bildung. Er geißelt die Erziehung der Mädchen zur Faulheit und erklärt, daß nur sie daran schuld sei, wenn die Frauen ihre Fähigkeiten nicht entwickeln und den Beweis ihrer der männlichen gleichwertigen Geisteskraft nicht liefern könnten. Das mystisch-phantastische Beiwerk erdrückt freilich häufig den klaren Gehalt seines Werkes. Von seinem Erscheinen ab nahm der Federkrieg für und wider die höhere Frauenbildung kein Ende. Die Gegner verstiegen sich sogar bis zu der Behauptung, daß die Weiber keine Menschen seien und forderten dadurch die Freunde, wie Simon Gedicke, Andreas Schoppius und Balthasar Wandel zur Verteidigung heftig heraus.¹⁵² Trotz aller theoretischen Auseinandersetzungen aber blieb die weibliche Bildung auf die elementarsten Kenntnisse beschränkt; eine Charitas Pirkheimer, die im Hause ihres Bruders die Leuchten deutscher Kunst und Wissenschaft versammelt fand, und, ähnlich den Prinzessinnen an den Höfen italienischer Mäcene, zwischen ihnen lebte, gehörte zu den sehr vereinzelt Ausnahmen.¹⁵³ Der Adel war verroht, das Bürgertum beschränkt und nüchtern, die Fürstenhöfe arm und klein. Erst mit dem 17. Jahrhundert trat ein Wandel ein. Aber gerade jetzt, wo die Gelehrsamkeit der Männer etwas Müdes, Unproduktives, Epigonenhaftes an sich trug, konnte auch das endlich zum Vorschein kommende

Bedürfnis der Frauen nach höherer Bildung nicht in lebenspendender Weise befriedigt werden. Wohl lernten Fürstinnen und Gelehrtentöchter die klassischen Sprachen, wohl wurden Wunderkinder, wie Anna Marie Kramer, angestaunt, die mit 12 Jahren alte Professoren in der Disputation besiegte, wohl brachten einzelne Frauen¹⁵⁴ es zu einem solchen Grade von Gelehrsamkeit, daß ihre Arbeiten nicht gleich mit ihnen starben, wohl wurden Ströme von Tinte zu ihrem Lobe verschrieben,¹⁵⁵ aber keine einzige, wirklich durchbildete, geistig reife, und dabei weibliche Persönlichkeit ist unter ihnen zu finden. Die Gelehrsamkeit haftete nur an der Oberfläche, sie war nichts weiter als jener "Wissenskram" Fausts, den starke Naturen abschütteln, wie bunte Lappen, um von innen heraus erst sie selbst zu werden. Einen Versuch der Art hat vielleicht Elisabeth von der Pfalz, die Tochter des unglücklichen Winterkönigs gemacht, die durch großes Elend zu tieferer Weltanschauung gelangte. Sie war zuerst eine eifrige Schülerin von Descartes gewesen, mit dem sie in regem Briefwechsel gestanden hatte, und warf schließlich all ihre gelehrten Bücher bei Seite, die ihr Gemüt unbefriedigt ließen, und der Hunger nach einem vollen Lebensinhalt durch alle eingelernte Weisheit nicht zu stillen war. So wandte sie sich der mystischen Sekte der Labadisten und schließlich den Quäkern zu, weil auch sie die Einheit zwischen Leben und Wissen nicht fand. Zu ihren Freunden gehörte jene weit über ihr Verdienst bewunderte Niederländerin Anna Maria von Schurmann. Man pries sie als das Wunder des Jahrhunderts, als zehnte Muse. Und doch litt auch sie Schiffbruch im Glauben an sich selbst und ihre Weisheit und folgte ebenfalls, eine schlichte Büsserin, dem neuen Propheten Jean Labadie.

Das Schicksal der gelehrten Königin Christine von Schweden gestaltete sich kaum anders; auch ihr Wissen wurde nicht Gehalt und Bereicherung ihres Daseins, auch sie suchte schließlich durch ihren Uebertritt zum Katholizismus in der Religion das was sie bisher nicht gefunden hatte: Befriedigung für ihr vernachlässigtes Gemüt.

Die Erkenntnis von der Notwendigkeit einer allgemeineren Bildung des weiblichen Geschlechts, die nicht gelehrte, sondern denkende, für die Erziehung der eigenen Kinder fähige Frauen schaffen sollte, ließ allenthalben den Wunsch nach höheren Schulen für Mädchen laut werden. In England, wo die weibliche Schulbildung eine sehr mangelhafte war, trat der Dissenter und treue Anhänger Wilhelms von Oranien, Daniel Defoe,¹⁵⁶ für die Gründung einer Frauenakademie ein, indem er erklärte: Wenn Wissen

und Verstand überflüssige Zuthaten für das weibliche Geschlecht wären, so hätte ihnen Gott nicht die Fähigkeiten dazu verliehen,¹⁵⁷ und Mary Astell,¹⁵⁸ die mit Christine de Pisan als Vorkämpferin der Frauenbewegung in eine Reihe gestellt werden kann, unterwarf die Erziehung des weiblichen Geschlechts einer scharfen Kritik. Sie schlug vor, Anstalten zu gründen, in denen nicht nur die Mädchen in den Wissenschaften unterrichtet, sondern auch die alleinstehenden, unzufriedenen, weil unthätigen Frauen zu nützlicher Arbeit im Dienste der Armen und Kranken angehalten werden sollten.¹⁵⁹ Mit logischer Schärfe wandte sie sich gegen das Recht des Stärkeren: "Wenn durch Naturgesetz jeder Mann jeder Frau überlegen ist, so dürfte selbst die größte Königin nicht regieren, sondern ihrem letzten Diener gehorsam sein ... Wenn bloße Stärke das Recht zu herrschen giebt, so sind wir jedem Lastträger Gehorsam schuldig ... Aber der kräftigste ist nicht immer der weiseste Mann ... Geist ist ein Geschenk, das Gott unparteiisch unter die Geschlechter verteilte."

Aus dem Ton ihrer Sprache geht deutlich hervor, daß keine zaghafte, unselbständige Frau ihn gebraucht hat. Denn trotz der mangelhaften Bildung stand die Engländerin, was ihre Stellung in der Gesellschaft und ihren Charakter betrifft, über den Frauen des nördlichen Kontinents. Die freiheitliche politische Entwicklung, die schon damals aus jedem Mann einen Staatsbürger mit den Rechten und Pflichten eines solchen gemacht hatte, konnte auch an der Frau nicht spurlos vorübergehen. Und die großen Herrscher ihres Geschlechtes mußten die gesamte Meinung über die Frau günstig beeinflussen; vor allem aber lebten Traditionen einer Vergangenheit in ihnen fort, in der die Frauen der höheren Stände politische Rechte besessen hatten. Die Großgrundbesitzerinnen aus den alten eingewachsenen Familien und die freien Bürgerinnen der Städte sandten ihre Vertreter ins Parlament. Staatliche Aemter, so das der Friedensrichter, wurden häufig von Frauen bekleidet. Erst auf das Betreiben des berühmten Juristen, Sir Edward Coke, der sich auf die Vorschriften des Neuen Testaments berief und eine Frau nicht einmal als Zeugin vernehmen wollte, wurde das weibliche Geschlecht Anfang des 18. Jahrhunderts vom Wahlrecht ausdrücklich ausgeschlossen.¹⁶⁰ In Anna Clifford verkörperte sich kurz vorher noch einmal die ganze stolze Selbständigkeit der englischen Staatsbürgerin. Jahrelang protestierte sie gegen die Vergewaltigung ihrer Rechte; als sie unter Karl II. ihr Wahlrecht ausübte, ihre Wahl jedoch beanstandet wurde und die Regierung an Stelle ihres Kandidaten einen anderen aufstellte, erklärte

sie ihr: "Ein Usurpator hat mich vergewaltigt, ein König hat mich verachtet, aber ein Unterthan wird mich nicht beherrschen. Ihr Mann wird Westmoreland nicht vertreten."

Der Kampf um die mit Füßen getretenen Grundrechte des englischen Volkes und die Declaration of rights, sowie ihre gesetzliche Bestätigung im Jahre 1689 mußten auch in das geistige Leben der Frau eingreifen, wenn sie auch persönlich unberücksichtigt blieb. Steigerte doch die Erweiterung und Befestigung der Rechte der Bürger, die Einschränkung der Befugnisse der Krone die allgemeine Sicherheit und das Selbstbewußtsein jedes Einzelnen. Alle diese Ursachen wirkten zusammen, um die Anfänge der Frauenfrage in England anders zu gestalten, als auf dem Kontinent. Sie spitzte sich gleich zu einer rechtlichen und politischen Frage zu, und der Kampf um die intellektuelle Gleichberechtigung trat mehr in den Hintergrund. Daher werden wohl die Namen derer genannt, die wie Anna Clifford, ihre politischen Rechte verteidigten, aber der Typus der gelehrten Frau tritt nur ganz vereinzelt auf. Das Interesse für die Wissenschaften äußerte sich weit mehr durch Gründung und Unterstützung gelehrter Anstalten—nicht weniger als zwölf Colleges wurden vom 14. bis zum 16. Jahrhundert von Frauen gegründet¹⁶¹—als durch produktive Geistesarbeit. Keiner dieser Frauen fiel es ein, eine Hochschule für ihr eigenes Geschlecht ins Leben zu rufen. Defoes Plan und Mary Astells Vorschlag blieben somit unbeachtet.

In Deutschland fanden sie—soweit es sich eben nur um Pläne handelte—zahlreiche Nachahmer. Die moralischen Wochenschriften im Anfang des 18. Jahrhunderts erörterten das Thema nach allen Richtungen hin. In Hamburg war man sogar nahe daran, eine Akademie zu gründen. Aber es kam nicht dazu. Statt dem weiblichen Geschlecht eine fruchtbare allgemeine Bildung zu vermitteln, vermehrte sich nur die Zahl einseitiger "gelehrter Frauenzimmer". Gottsched, der lange Zeit der litterarische Alleinherrscher war, sang ihnen unverdiente Loblieder, während seine weit klügere Frau sich in ihren Briefen wiederholt über die Frauen lustig machte, deren sehnsüchtig erstrebtes Ziel der Doktorhut war. Thatsächlich erwarben ihn Frauen, die durch den Mangel selbständiger Leistungen deutlich genug zeigten, daß mehr Eitelkeit und Ehrgeiz, als Talent und Wissensdurst die Triebfedern ihres Strebens waren. Zu den wenigen Ausnahmen gehörte Dorothea von Schlözer, die unter anderem ein dem weiblichen Geschmack scheinbar so fernab liegendes Thema, wie die russische

Münzgeschichte, behandelte. Die hervorragendste aller gelehrten Frauen Deutschlands, die freilich weit in die moderne Zeit hineinreicht, bedurfte zur Erhöhung ihres Ruhmes der akademischen Würden nicht: es war Karoline Herschel,¹⁶² die Entdeckerin von sechs Kometen, die große Gehilfin ihres großen Bruders.

Trotz des absprechenden Urteils, das im allgemeinen über die weiblichen Gelehrten des 17. und 18. Jahrhunderts zu fällen ist, dürfen doch die Dienste nicht vergessen werden, die sie der Frauenbewegung leisteten: sie brachten durch eigenes energisches Heraustreten aus dem gewöhnlichen Rahmen des Frauenlebens die Frage der höheren weiblichen Bildung in Fluß und auf sie ist es mit zurückzuführen, daß ihre Lösung die erste Aufgabe der deutschen bürgerlichen Frauenbewegung, ja die eigentliche Triebfeder ihrer Entstehung wurde.

Um aber das Bild der Frau der oberen Stände bis zur Schwelle des 19. Jahrhunderts, also bis zu der Zeit, von der ab eine planmäßige Frauenbewegung überall zum Durchbruch kam, zu vollenden, darf die französische Beherrscherin der Salons des vorigen Jahrhunderts nicht vergessen werden. In den zahllosen Memoiren jener Zeit spiegelt sich das Bild ihres Wesens wieder: ihre Grazie und ihre Frivolität, ihre Gefühlsroheit und ihre Sentimentalität, ihre tiefe Erniedrigung und ihr Erwachen. Selbst durch die dicken Mauern der Klöster, in denen die jungen Mädchen erzogen wurden, schlüpfte die Lascivität: so schmiedete eine der Maitressen Ludwigs XV. hier schon als Schülerin den Plan, durch den sie den König einfangen wollte.¹⁶³ Glanz und Vergnügen war Aller Sehnsucht; eine Ehre war's, die Heldin eines Skandals zu sein und die Kavaliere des Hofes konnten sich der Verfolgungen hoher Damen kaum erwehren.¹⁶⁴ Die Ehe war ein zwischen den Eltern des Paares abgemachtes Geschäft. Es widersprach durchaus der Sitte, galt für altmodisch und lächerlich, wenn die Gatten einander Liebe zeigten. Die Frau hatte ihre Liebhaber, der Mann seine Maitressen. Bei der umständlichen Morgentoilette empfing die Dame des Hauses ihre ersten Besuche; abends in der kleinen, dicht verschlossenen Theaterloge, die auch gegen den Zuschauerraum durch Vorhänge geschützt werden konnte, nachts auf den üppigen Maskenbällen hatte sie ihre rendez-vous. Wie die Mode alle Natur unterdrückte, die Taille gewaltsam einzwängte, die Hüften durch Reifröcke ins Ungeheuerliche vergrößerte, die Haare durch Puder ihrer Farbe beraubte, das Gesicht durch Schminken

und Schönplästerchen zur Maske machte, so waren auch alle natürlichen Gefühle erstickt und verzerrt. Liebe, Kunst, Wissenschaft—alles stand nur im Dienst der Genußsucht. Die vielgerühmte geistreiche Konversation des 18. Jahrhunderts war schillernd und oberflächlich, nur auf Triumphe der Eitelkeit berechnet. Für die Korruption des weiblichen Geschlechts spricht jedoch eine Thatsache lauter als alles andere: die Verachtung der Mutterschaft, das Verleugnen des Kindes. Kaum geboren, schickte die Mutter es aufs Land zu einer Amme; es selbst zu nähren, verbot die Rücksicht auf die Gestalt und die Forderung des geselligen Lebens. Zurückgekehrt, wurde es einem Hofmeister, oder einer Gouvernante übergeben, die so früh als möglich einen jungen Herrn oder eine junge Dame aus ihm machten. Daß es eine fröhliche Kindheit für diese armen Geschöpfe nicht gab, beweisen die steifen Toiletten—Miniaturausgaben der Anzüge Erwachsener—die geschminkten Kinderwangen und gepuderten Löckchen. Das Kloster löste schließlich die Erziehung durch die Gouvernante ab.¹⁶⁵ Und währenddessen ging die Mutter dem Vergnügen nach, ohne selbst zu wissen, daß sie in dieser Hetzjagd dasjenige suchte, was ihr verlassenes Kind ihr hätte bieten können: ein innerlich reiches Leben.

Aber während auf der einen Seite ihr Gemütsleben abstarb und über all den schönen und klugen Frauen jener Zeit ein Schatten von Trauer ruht, entwickelte sich auf der anderen Seite ihr Verstand, ihr kritisches Urteil in einem bisher unbekanntem Grade, und die Frau wurde die Herrscherin nicht nur im Reiche der Geselligkeit, der Mode, der schönen Künste, sondern auch im Reiche der Politik. Die Könige, die Minister und Diplomaten wurden in ihren Entschlüssen von ihr gelenkt, in ihren Sympathieen und Antipathieen von ihr beeinflußt.¹⁶⁶ In den Salons der Gräfin Boufflers, der Freundin des Prinzen Conti, der Du Barry, der Estrades, der Herzogin von Gramont, der Prie und der Langeac liefen die Fäden der inneren und äußeren Politik zusammen. Das Reich der Frauen war, wie Montesquieu sagte, ein Staat im Staate: "Wer die Minister handeln sieht und die Frauen nicht kennt, die sie beherrschen, ist wie jemand, der eine Maschine arbeiten sieht, aber die Kräfte nicht kennt, durch die sie bewegt wird."¹⁶⁷ Diese Hintertreppenpolitik, welche die Frauen treiben mußten, weil sie öffentliche Rechte nicht besaßen, wirkte natürlich äußerst nachteilig auf ihren Charakter; denn je schlauer und intriganter sie waren, desto mehr erreichten sie. Andererseits wurde ihr Interesse für die Fragen des öffentlichen Lebens dadurch erweckt, und während die große Courtisane

und begabte Diplomatin, Marquise de Tencin zu Gunsten ihrer Liebhaber und ihrer korrumpierten Gesellschaft politisierte und intriguierte,¹⁶⁸ traten die Frauen des Bürgertums, eine Necker, eine Roland, für die Vorkämpfer der Revolution in die Schranken der politischen Arena.

Auch die Revolution des Geistes, die von Diderot, d'Alembert, und ihren Freunden, den Encyklopädisten, getragen wurde, fand Unterstützung durch die Frauen. Aber diese Unterstützung darf nicht überschätzt werden. Nur zu oft war es das Bedürfnis nach neuen Sensationen, das den modernen Philosophen die Salons und die Herzen öffnete. Alle Genüsse hatten diese Frauen durchkostet; sie haschten nur begierig nach einem neuen Genuß. Daher ist die entschieden frauenfeindliche Richtung der Encyklopädisten leicht zu erklären, ebenso wie der bei dem lebendigen geistigen Leben zunächst überraschende Umstand, daß keine Frau es zu großen schöpferischen Leistungen brachte. Während aber ein Voltaire die Frauen verspottete, ein Montesquieu ihnen alle Gaben des Geistes absprach und nur ihre körperlichen Reize gelten ließ,¹⁶⁹ war es Rousseau, der die Fehler und Schwächen des weiblichen Geschlechts erkannte, um mit feinem psychologischen Verständnis ihren Ursachen nachzuspüren und sie von da aus zu bekämpfen. Wenn er dabei über das Ziel hinausschoß und die Frauen, die, losgerissen von jedem festeren Grund ihres Daseins, zu seiner Zeit halt- und ziellos umherschweiften, nur im Haus und für das Haus erzogen wissen wollte, so wiegte diese eine Uebertreibung sehr leicht gegenüber den Diensten, die er den Frauen geleistet hat. Unnachsichtig in seiner Kritik, erklärte er doch zugleich viele ihrer Schwächen: eine Frau, die sechs Stunden am Tage zum Anziehen braucht, meinte er, zeigt dadurch, daß sie nichts Besseres zu thun hat, um ihre Langeweile zu töten.¹⁷⁰ Der Kindheit und der Jugend wollte er die harmlose, ungebundene Heiterkeit,¹⁷¹ dem Weibe die reine Liebe wiedergeben, denn nicht ihre Eltern haben den Gatten zu wählen, sondern ihr eigenes Herz.¹⁷² Er hielt ihr den Spiegel der Natur vor Augen, damit sie ihre eigene innere und äußere Unnatur beschämt erkennen möchte. Er geißelte rücksichtslos ihren Müßiggang, und wandte sich an beide Geschlechter, wenn er ausrief: Wer in Unthätigkeit verzehrt, was er nicht selbst verdient hat, ist ein Dieb.¹⁷³ Das erlösende Wort jedoch für die eingeschnürte Frauenseele war dies noch nicht; er fand es in der kurzen Weisung: werde Mutter! Nähre dein Kind an deinem eigenen Busen, hüte es, erziehe es, und von selbst wird die Sittenlosigkeit verschwinden, das Gefühlsleben zur Natur zurückkehren,

werden die Eheleute sich innig verbunden fühlen; denn sobald die Frauen wieder anfangen, Mütter zu sein, werden die Männer es lernen, wieder Gatten und Väter zu werden.¹⁷⁴

Mit diesem Hinweis auf die Verachtung der Mutterschaft hatte Rousseau die verborgene Wunde der Frau des 18. Jahrhunderts aufgedeckt. Da er aber kein Prophet im Sinne naiver Gläubiger war, aus dessen Kopf völlig neue Gedanken unvermittelt aufsteigen, wie Athene aus dem Haupte des Zeus, sondern nur einer jener genialen Männer, die das geheime Leid ihrer Nebenmenschen, ihr wortloses Seufzen und Sehnen zuerst vernehmen und aussprechen, so begrüßten zahllose ihn als ihren Erlöser. Sagte er doch nur, was sie selbst dumpf empfunden hatten, wies er ihnen doch nur den Weg, den sie unsicher tappend, wie Blinde, selbst schon suchten. Nirgendwo zeigt sich diese Wirkung deutlicher als in den wundervollen Memoiren der Madame d'Epinau. Für eine kommende Zeit und ein neues Geschlecht mit jugendkräftigen Gliedern und warm pulsierendem Herzensblut, schrieb Rousseau, derselbe Mann, der der Gegenwart das Grablied sang, den feurigen Morgengruß: Der Mensch ist frei geboren.... Stärke gewährt kein Recht.... Auf seine Freiheit verzichten, heißt auf seine Menschheit, seine Menschenrechte, ja selbst auf seine Pflichten verzichten.... Der Grundvertrag der Gesellschaft muß an Stelle der physischen Ungleichheit eine sittliche und gesetzliche Gleichheit setzen.¹⁷⁵

Wie er damit die Grundlinien einer Revolutionierung des bestehenden Gesellschaftssystems zog, so bezeichnete er dadurch zu gleicher Zeit die Leitsätze für eine Revolutionierung der Stellung der Frau. Da aber die kräftigste Saat unfruchtbar bleiben muß, wenn sie nicht auf fruchtbaren Boden fällt, so wäre auch keiner dieser Gedanken in die Köpfe und Herzen des Volkes eingedrungen, wenn nicht die wirtschaftliche und politische Entwicklung sie dafür empfänglich gemacht hätte. Nicht die wenigen Männer, deren spekulativer Verstand ihnen die Erkenntnis der Notwendigkeit tiefgreifender Wandlungen vermittelte, machten die Revolution, sondern sie wuchs mit der Gewalt eines Naturgesetzes aus den gesamten verrotteten Zuständen heraus; und nicht die wenigen Frauen, die infolge persönlicher Begabung die ihrem Geschlecht gesteckten Grenzen überschritten, oder infolge persönlicher Schicksale ihre unwürdige Lage erkannten, machten die Frauenbewegung—zu der sittlichen mußte die

materielle Not der Masse der Frauen kommen, die, herausgerissen aus Haus und Familie, in harter Arbeit den Kampf ums Dasein kämpften, damit sie entstehen konnte.